

**PROGRAM  
ZA KONTROLU POPULACIJE PASA U CRNOJ GORI**

## S a d r Ź a j:

<u>UVOD</u> .....	6
<u>I. OSNOV ZA DONOŠENJE NACIONALNOG PROGRAMA</u> .....	8
<u>II. OSNOVNI PRINCIPI</u> .....	8
<u>III. POJMOVI</u> .....	9
<u>IV. ZAKONODAVNI OKVIR</u> .....	10
<u>V. ODGOVORNOSTI I OVLAŠĆENJA</u> .....	14
<u>VI. TRENUTNO STANJE NA TERITORIJI CRNE GORE</u> .....	17
<u>VII. CILJ NACIONALNOG PROGRAMA U CRNOJ GORI</u> .....	20
<u>VIII. AKTIVNOSTI I MJERE ZA USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA</u> .....	20
<u>1. Kontinuirano usaglašavanje sa EU propisima i OIE standardima</u> .....	21
<u>2. Identifikacija i registracija pasa</u> .....	21
<u>3. Izrada i usvajanje lokalnih planova za kontrolu populacije pasa i njihovo praćenje sa početnom procjenom postojećeg broja pasa, njihove rasprostranjenosti i ekologije</u> .....	21
<u>4. Kontrola razmnožavanja</u> .....	23
<u>5. Izgradnja i unaprjeđenje uslova u skloništima za napuštene životinje</u> .....	24
<u>6. Obuka i trening</u> .....	25
<u>7. Komunikacija i promocija nacionalnog programa i lokalnih planova</u> .....	26
<u>8. Kontrola životne sredine</u> .....	26
<u>9. Saradnja i angažovanje lovačkih organizacija u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa</u> .....	27
<u>10. Odobravanje odgajivačnica pasa</u> .....	27
<u>11. Edukacija i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu</u> .....	27
<u>12. Smanjenje učestalosti ugriza pasa</u> .....	28
<u>IX. NEOPHODNI RESURSI</u> .....	28
<u>X. MONITORING I EVALUACIJA PROGRAMA/PLANA</u> .....	29
<u>Relevantni linkovi i izvori:</u> .....	31
<u>Skraćenice:</u> .....	31
<u>XI. AKCIONI PLAN</u> .....	32

## UVOD

Nacionalni program za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori (u daljnjem tekstu: Program) uređuje pitanja od značaja za kontrolu populacije napuštenih pasa i vlasničkih pasa koji nijesu pod nadzorom ljudi.

Napušteni i psi koji nijesu pod nadzorom predstavljaju zdravstveni, bezbjednosni, socijalni i ekološki problem, a istovremeno, dobrobit ovih životinja je drastično narušena.

Zakon o zaštiti dobrobiti životinja („Sl. list CG”, br. 14/08 i 47/15) je krovni propis kojim se uređuje oblast zaštite dobrobiti životinja. Ovim zakonom definisane su obaveze i odgovornosti fizičkih i pravnih lica u cilju zaštite zdravlja i dobrobiti životinja.

Aktivnostima i radom na kontroli zdravlja i dobrobiti životinja utiče se i na kontrolu zdravlja ljudi. Populacija pasa može direktno da utiče na pojavu zoonoza, zato je izuzetno važno kontrolisati pse bez nadzora, naročito sprovođenjem mjera kontrola koje utiču na izvor pasa i mjera za kontrolu populacije koje treba da se sprovede na human i održiv način.

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (u daljem tekstu: Uprava) priprema stručne osnove za donošenje relevantnih propisa iz oblasti veterinarske politike, kao i program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja u kojem se poseban akcenat daje na naročito opasne zarazne bolesti i zoonoze. Uprava vrši koordinaciju i kontroliše sprovođenje mjera obavezne zdravstvene zaštite životinja. U ove aktivnosti uključeni su i drugi nadležni organi, i to: Specijalistička veterinarska laboratorija, Veterinarska komora Crne Gore i registrovane veterinarske ambulante koje obavljaju javne poslove zdravstvene zaštite životinja po ovlaštenju Uprave, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu („Sl. list CG”, br. 30/12, 48/15, 52/16 i 43/18), Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja i Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja („Sl. list CG”, br. 48/07, 73/10 i 48/15).

U 2009. godini, Kodeks o zdravlju kopnenih životinja OIE<sup>1</sup>-a je usaglasio smjernice za Kontrolu populacija pasa lualica (Poglavlje 7.7) i Crna Gora kao članica OIE-a primijenjuje ovaj kodeks kroz nacionalni zakonski okvir i ovaj program.

Za kontrolu populacije pasa najbolje je kombinovati različite mjere za sveobuhvatnu kontrolu populacije pasa. Primjena samo jedne mjere kontrole ne može dati zadovoljavajuće rezultate u smanjenju broja napuštenih pasa.

OIE Poglavlje 7.7 za kontrolu populacije pasa navodi sljedeće ciljeve:

1. podizanje nivoa zdravlja i dobrobiti populacije vlasničkih i pasa lualica;
2. smanjenje broja pasa lualica na prihvatljiv nivo;
3. promocija odgovornog vlasništva (edukacija i zakonski okvir koji podstiče odgovorno vlasništvo);
4. učestvovanje u stvaranju i održavanju populacije pasa imune na bjesnilo ili slobodne od bjesnila;
5. smanjenje rizika od drugih zoonotskih bolesti osim bjesnila;
6. upravljanje drugim rizicima po zdravlja ljudi (npr. parazitoze);
7. prevencija mogućih šteta po životnu sredinu i druge životinje;
8. prevencija ilegalne trgovine i prodaje.

Smjernice i preporuke za kontrolu populacije napuštenih i pasa lualica su takođe predmet interesovanja brojnih međunarodnih i strukovnih organizacija koje se bave zaštitom životinja i njihove dobrobiti kao što su: FAO, ICAM i slično. Preporuke su dostupne na web stranicama navedenih organizacija.<sup>2</sup> OIE smjernice se baziraju na dobroj praksi i mnoge zemlje u Evropi su uspješno riješile problem tako što su uspostavile sveobuhvatni okvir za kontrolu populacije pasa koji uključuje: identifikaciju i registraciju, kontrola uzgoja i prodaje pasa, kontrola razmnožavanja i promocija odgovornog vlasništva i efikasnu kaznenu politiku.

<sup>1</sup>OIE – Svjetska organizacija za zdravlje životinja

<sup>2</sup>[www.icam-coalition.org](http://www.icam-coalition.org), [www.fao.org](http://www.fao.org), [www.oie.int](http://www.oie.int)<sup>2</sup>

Humani i efikasni programi kontrole oslanjaju se na koncept odgovornog vlasništva koji značajno može redukovati broj napuštenih životinja i probleme koji se za njih vezuju. S obzirom da je ekologija napuštenih životinja u velikoj mjeri vezana za ljudske aktivnosti, kontrolu populacije ovih životinja moraju da prate promjene u ponašanju čitave zajednice (*OIE Terrestrial Animal Health Standards Commission, Guidelines on Stray Dog Population Control*).

I pored specifičnog konteksta Programa koji je usko vezan za jedan konkretan dio oblasti koje su u nadležnosti Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove, odnosno Ministarstav poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, sam Program je u saglasju sa krovnim strateškim dokumentima u kojima se adresiraju srodna pitanja odnosno Program doprinosi dostizanju ciljeva i vrijednosti iz krovnih strateških dokumenata na nacionalnom nivou. Tako, program je u saglasju sa definisanim ciljevima u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja 2030, kojom su u nacionalni sistem integrisani zahtjevi UN<sup>3</sup> utvrđeni Agendom UN za održivi razvoj do 2030. godine, posebno u dijelu uticaja i unaprijeđenja životne sredine, upravljanje otpadom, očuvanje biodiverziteta, očuvanje zdravlja ljudi.

Jedan od krovnih dokumenata u oblasti evropskih integracija, Program pristupanja Crne Gore Evropskoj uniji 2020-2022. ne predviđa obavezu donošenja ovog programa, ali obuhvata brojne izmjene i prilagođavanja u zakonodavnom okviru, što je u ovom programom predviđeno i ukazano je značaj stalnog usklađivanja s EU acquis-em. I pored toga što u PPCG 2020-2022. nije predviđeno donošenje Programa, u pitanju je dokument kojim će se uticati na dalji razvoj ove teme. Na primjer, u Izvještaju o napretku Crne Gore koji je pripremila Evropska komisija za 2020. se konstatuje da je u poglavlju 12 – Bezbjednost hrane, veterinarska i fitosanitarna politika Crna Gora umjereno napredovala, da se nastavlja s izgradnjom kapaciteta za veterinarske usluge kao i da je identifikacija (mikročipovanje) i registracija kućnih ljubimaca (pasa i mačaka) započela u septembru 2019, a takođe se daje i podrška pripremi ovog programa. Svakako, imajući u vidu da određeni segmenti Programa imaju uticaja i na njegovo dostizanje, Programom se daje doprinos jednom od završnih mjerila za PP 12: „Neophodno je da Crna Gora pruži Komisiji garanciju za uspostavljanje kompatibilnog sistema EU za službene kontrole živih životinja i proizvoda životinjskog porijekla, uključujući i njegovo finansiranje.“

Konkretno, upravljanje i kontrola populacije pasa do sada nije bila predmet strateških dokumenata na nivou Crne Gore. Kako je u poslednjih nekoliko godina evidentan porast broja pasa, a posebno napuštenih i pasalutalica i sve češćih pojava napada pasa na ljude, neodgovoran odnos vlasnika prema kućnim ljubimcima, s jedne strane, a sa druge, nedovoljna svijest pojedinaca i zajednice o obavezama i odnosu prema životinjama, nedovoljna povezanost i angažovanost institucija na državnom i lokanom nivou, nametnula se potreba za izradu i donošenje sveobuhvatnog, nacionalnog programa za kontrolu populacije pasa. Ovaj program je odgovor na utvrđene izazove u ovoj oblasti koji su zajednički za državu, lokalne samouprave, civilni sektor ali i društvo u cijelini. Zbog kompleksnosti i međusobne ukrštenosti mjera i aktivnosti u upravljanju i kontroli populacije pasa, saradnja na svim nivoima društva je od izuzetne važnosti.

Program je u saglasju sa preporukama i standardima datim od strane OIE-a, prilagođen crnogorskim uslovima, posebno uzimajući u obzir procjenu koja je urađena tokom 2015. i 2018. godine od strane OIE-a.

---

<sup>3</sup> Ujedinjene nacije, UN Sustainable development goals, Agenda 2030

## I. OSNOV ZA DONOŠENJE NACIONALNOG PROGRAMA

U okviru OIE platforme za dobrobit životinja za Evropu, balkanske zemlje uključujući i Crnu Goru su se složile da do 2025. godine postignu potpunu usklađenost sa poglavljem 7.7.

OIE procjena rađena 2015. i 2018. godine u 11 zemalja pokazala je nizak nivo usklađenosti sa poglavljem 7.7.

OIE je stoga uspostavila regionalnu mapu za pse lualice za 11 balkanskih zemalja, kako bi podržala i pratila napredak ka ostvarenju vizije.<sup>4</sup>

Procjena je istakla niz nedostataka kao što su:

- nedostatak sistematskog praćenja broja i rasprostranjenosti pasa i trendova vlasništva;
- nedostatak obrazovanja i informisanosti vlasnika pasa koji može uticati na kontrolu populacije pasa i odgovorno ponašanje vlasnika;
- nedostatak stručne obuke za veterinarske inspektore, zaposlena lica u skloništima, komunalnim preduzećima i nevladinim organizacijama;
- loši uslovi smještaja životinja u skloništima za napuštene životinje (kućne ljubimce) u registrovanim i neregistrovanim skloništima;
- neophodnost uspostavljanja sistema identifikacije i registracije kućnih ljubimaca odnosno uspostavljanja centralne baze;
- nedostatak resursa i tehničkih kapaciteta za razvoj i implementaciju odredbi o kontroli napuštenih pasa;
- slaba percepcija javnosti o napuštenim psima i nedostatak efikasnog učešća zainteresovanih strana;
- veliki broj ugriza pasa i naknada isplaćenih građanima, kao i visoki troškovi tretmana postekspozicijske profilakse (PEP);
- potreba za većom koordinacijom i komunikacijom zainteresovanih strana (stručna lica iz oblasti veterinarske struke, privatni i javni sektor, nacionalne i lokalne vlasti, NVO, stanovništvo, akademska zajednica, obrazovne institucije, međunarodne organizacije, istaknuti pojedinci, stručna lica iz kinološke struke).

### OSNOVNI PRINCIPI

Ovaj program se zasniva na postojećem zakonskom okviru i OIE standardima definisanim u 7.7 poglavlju za kontrolu populacije napuštenih pasa.

Načela programa su sljedeća:

- **Opšta načela** zaštite dobrobiti životinja koja obuhataju zdravlje i dobrobit životinja i koja se razvijaju na naučnim istraživanjima, uključujući prevenciju bolesti i veterinarsko-zdravstvenu zaštitu;
- **Promocija odgovornog vlasništva** je jedan od najznačajanih doprinosa u smanjenju broja napuštenih pasa i smanjenju učestalosti ugriza i zoonoza. Ponašanje i odgovorno držanje pasa od strane vlasnika je fundamentalna komponenta programa kontrole koja treba da doprinese dugotrajnim i održivim rezultatima.
- **Ekologija pasa** je usko povezana sa ponašanjem ljudi i bilo koja intervencija će biti uspješna samo ako je praćena promjenama u ponašanju ljudi, prije svega vlasnika pasa i njihove svijesti o odgovornosti kao držaoca životinje.

---

<sup>4</sup><https://rpawe.oie.int/index.php?id=4>

- **Kontrola populacije pasa** mora se sprovoditi kontinuirano, sa intervencijama koje se vremenom razvijaju i prilagođavaju novonastalim uslovima. Za to je potrebno uspostaviti i održavati sistem kontrole pasa na partnerskoj osnovi između Vlade, nadležnih organa i institucija, veterinarskih organizacija i civilnog sektora.
- **Unaprijeđenje i jačanje legislative i edukacija** je proces koji treba da se kontinuirano odvija. Ovaj program je usklađen sa postojećim zakonskim okvirom Crne Gore i sa OIE 7.7 Poglavljem za kontrolu populacije napuštenih pasa i ne ograničava dalji razvoj legislative kojom bi se unaprijedile i ojačale zakonske mjere u ovoj oblasti.
- **Implementacija na lokalnom nivou:** Nacionalni program za kontrolu populacije pasa treba da se implementira na lokalnom nivou kroz planove prilagođene specifičnosti sredine u kojoj se sprovode, a u sljedećoj fazi neophodno je razviti potrebne stručne i tehničke kapacitete i obezbijediti visok nivo javne podrške kako bi se program uspješno implementirao na lokalnom nivou.
- **Monitoring i evaluacija:** Konačno, specifični pokazatelji kontrole populacije pasa moraju biti ugrađeni u dizajn intervencije, tako da je monitoring i evaluacija dio intervencije kojom se cijeni efikasnost lokalnih mjera i program prilagođava lokalnim potrebama.
- **Princip održivosti i efikasnosti** na kojem se zasnivaju sve predložene mjere.

## POJMOVI

Pojedini pojmovi imaju sljedeće značenje:

**Program kontrole populacije pasa** (*dog population control programme*) je program čiji je cilj kontrola i smanjivanje populacije pasa lualica na određeni nivo i/ili upravljanje populacijom na tom određenom nivou i/ili upravljanje radi postizanja definisanih ciljeva, uključujući i vlasničke pse bez nadzora;

**Opterećenost kapaciteta** (*carrying capacity*) odnosno prihvatni kapacitet je gornji limit gustine populacije pasa koja treba da bude podržana od okruženja, a zasniva se na pristupačnosti resursa kao što su hrana, voda, skloništa i prihvatljivost od strane stanovništva;

**Lice** (*person*) može biti jedna ili više individua, a može i podrazumjevati porodicu/člana domaćinstva i/ili organizaciju;

**Sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce)** (*stray animal (pets) shelter*) je prostor sa objektima u kojem se privremeno smještaju pronađene životinje na dalju brigu i moguće udomljavanje;

**Vlasnik/držalac životinja** (*animal keeper*) je pravno ili fizičko lice koje je odgovorno ili zaduženo za životinje, stalno ili privremeno;

**Vlasnički pas** (*owned dog*) je pas u vlasništvu i pod nadzorom lica koje je za njega odgovorno;

**Izgubljeni pas** (*lost dog*) je pas kojeg je držalac izgubio mimo svoje volje;

**Napušteni pas** (*abandoned dog*) je pas koja nema dom ili se nalazi izvan njega, lišen brige i njega vlasnika/držaoca koji ga je svjesno napustio;

**Pas lualica** (*stray dog*) je svaki pas koji nije pod direktnom kontrolom lica ili pas kojeg vlasnik ne sprječava u lutanju, i to:

- pas koji ima vlasnika, ali ipak slobodno luta i nije pod stalnom kontrolom ili ograničenjem;

- pas koji slobodno luta i nema vlasnika;
- pas koji slobodno luta o kome vode računa pojedinci ili grupa građana;<sup>5</sup>

**Eutanazija** (*euthanasia*) je postupak usmrćivanja koji se obavlja sredstvima i metodama određenim za tu svrhu i na propisan način tako da se životinjama prouzrokuje najmanja moguća bol, patnja i strah;

**Uhvati-steriliši-pusti** (*CNR-catch neuter release*) je jedna od mogućih mjera konrole populacije pasa kojom se psi lualice nakon sterilizacije i veterinarske obrade vraćaju u sredinu iz koje su uzeti.

## ZAKONODAVNI OKVIR

Crna Gora, na svom putu evropskih integracija, prolazi kroz zahtjevnu fazu usklađivanja propisa sa pravnom tekovinom Evropske unije. unaprjeđujući nivo obrazovanja i stručnosti i donošenjem i sprovođenjem zakonskih i podzakonskih akata u oblastima veterinarske politike i zaštiti dobrobiti životinja koristeći se dobrim uporednim praksama zemalja članica Evropske unije.

Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove imaju glavnu ulogu u donošenju relevantnih propisa u Poglavlju 12 - Bezbjednost hrane, veterina i fitosnitarna politika. U oblasti veterinarske politike fokus djelovanja je stavljen na preventivne mjere i program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja sa posebnim aspektom na naročito opasne zarazne bolesti i zoonoze (naročito bjesnilo) te koordinacije i kontrola njihovog sprovođenja u što su uključeni i ostali nadležni organi i to: Specijalistička Veterinarska laboratorija, Veterinarska komora Crne Gore i registrovane veterinarske ambulante koje obavljaju poslove iz oblasti veterinarske djelatnosti propisane zakonskim i podzakonskim aktima koji uređuju ovu oblast, i to:

1. **Zakonom o veterinarstvu** („Sl. list CG“, br. 30/12, 48/15 i 52/16) kojim se uređuju uslovi i način obavljanja veterinarske djelatnosti, zdravstvena zaštita životinja, mjere veterinarskog javnog zdravlja, veterinarska zaštita životne sredine, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje veterinarske djelatnosti čija je organizacija i sprovođenje zaštite zdravlja životinja i sprovođenje mjera veterinarskog javnog zdravlja od interesa za Crnu Goru;
2. **Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja** („Sl. list CG“, br. 14/08 i 47/15) kojim se uređuju prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih lica za zaštitu dobrobiti životinja koje se uzgajaju ili drže za proizvodnju od nepotrebnog bola, patnje ili povreda, zaštite pri usmrćivanju, klanju i prevozu, pri obavljanju zahvata na životinjama i vršenju eksperimenata, kao i druga pitanja od značaja za dobrobit životinja;
3. **Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja** („Sl list CG“ br. 48/07, 73/10 i 48/15) kojim se uređuje način identifikacije i registracije životinja i gazdinstava;
4. **Pravilnikom o načinu identifikacije pasa i mačaka** („Sl list CG“ br. 62/18) kojim se propisuje način identifikacije pasa i mačaka;
5. **Pravilnikom o načinu vođenja registra i izdavanju pasoša za kućne ljubimce** („Sl list CG“ br. [53/15](#) i [28/17](#)) kojim se propisuje način vođenja registra kućnih ljubimaca i način izdavanja pasoša za kućne ljubimce;

<sup>5</sup>ICAM, Dog Population Management Guidance

6. **Pravilnikom o uslovima za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca** („Sl. list CG” br. 42/16) kojim se propisuju bliži uslovi za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca;
7. **Pravilnikom o mjerama za sprječavanje pojave, utvrđivanje, suzbijanje i iskorenjivanje bjesnila kod životinja** („Sl. list CG”, br. 53/11) kojim je propisan program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja koji se donosi na osnovu člana 47 stav 3 Zakona o veterinarstvu i predviđa mjere kontrole bjesnila vakcinacijom pasa i mačaka protiv bjesnila koji se vrši u skladu sa i uputstvom proizvođača vakcine. Psi i mačke stariji od tri mjeseca vakcinišu se jedanput godišnje, inaktivisanom vakcinom protiv bjesnila, uz revakcinaciju, prema uputstvu proizvođača vakcine. Uprava obezbjeđuje vakcinu za potrebe sprovođenja vakcinacije za pse i mačke u registrovanim skloništima za napuštene životinje (kućne ljubimce);
8. **Pravilnikom o mjerama za sprječavanje pojave *Echinococcus multilocularis*** („Sl. list CG” br. 76/19) kojim se propisuju mjere za sprječavanje pojave *Echinococcus multilocularis* kod pasa;
9. **Pravilnikom o načinu držanja opasnih pasa** („Sl. list CG” br. 31/17) kojim su propisani uslovi i način držanja opasnih pasa;
10. **Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju objekti namijenjeni obuci pasa** („Sl. list CG” br. 30/16) kojim se propisuju uslovi koje treba da ispunjavaju objekti za obuku pasa u pogledu opreme i zaštite dobrobiti životinja i način vođenja registra objekata za obuku pasa;
11. **Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice** („Sl. list CG” br. 21/15) kojim se propisuju se uslovi koje treba da ispunjavaju odgajivačnice u pogledu objekta, opreme i uslova neophodnih za zaštitu dobrobiti životinja i način vođenja registra odgajivačnica;
12. **Pravilnikom o uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje** („Sl. list CG” br. 28/15) kojim se propisuju se veterinarsko-sanitarni uslovi koje treba da ispunjavaju objekti za privremeni smještaj napuštenih kućnih ljubimaca pansioni i skloništa, način osposobljavanja lica za brigu o životinjama, način vođenja registra pansiona i skloništa i način vođenja evidencije o pronađenim životinjama i njihovom zbrinjavanju ili usmrćivanju;
13. **Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju prevoznik i prevozno sredstvo za prevoz životinja** („Sl. list CG” br. 49/18) kojim se propisuju uslovi koje treba da ispunjavaju prevoznik i prevozna sredstva za obavljanje prevoza životinja, sadržaj plana puta i način osposobljavanja pratioca životinja;
14. **Odlukom o osnivanju Savjeta za zaštitu životinja** („Sl. list CG” br. 40/18) kojom se radi praćenja razvoja naučnih i stručnih saznanja na području zaštite životinja i predlaganja načina poboljšanja zaštite životinja u Crnoj Gori, davanja stručnih mišljenja po pitanjima etike i zaštite životinja u postupcima upotrebe životinja za eksperimente, osniva se Savjet za zaštitu životinja.

Takođe, Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja u članu 27 stav 7 i članu 28 navodi se



da uslove i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja propisuje nadležni organ lokalne samouprave kao i da ako nije osnovano sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce) na nivou jedne ili više lokalnih samouprava obavezu njihovog osnivanja i organizacije rada finansira jedna ili više jedinica lokalne samouprave u skladu sa njihovim potrebama.

U skladu sa ovim odredbama zakona proistekle su na nivou lokalnih samouprava Odluke o načinu držanja kućnih ljubimaca za sljedeće lokalne samouprave:

#### **ANDRIJEVICA**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima i načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja** („Sl list CG” 29/14 i 25/15) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim kućnim ljubimcima, način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja i sakupljanja na gradskom području **opštine Andrijevica**;

#### **BAR**

**Odluka o kućnim ljubimcima** („Sl. list CG” 2/11 i 25/11) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Bar**;

#### **BERANE**

**Odluka o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa i ostalih životinja** („Sl list CG” 28/14) kojom se propisuje odluka o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih pasa i izgubljenih životinja sa teritorije **opštine Berane**.

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), načinu zbrinjavanja i kontrole razmnožavanja kućnih ljubimaca** („Sl list CG” 54/19 i 19/20) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja kućnih ljubimaca;

#### **BIJELO POLJE**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima) i načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja** („Sl. list CG” 32/13) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Bijelo Polje**;

#### **BUDVA – nema odluke;**

#### **CETINJE**

**Odluka o držanju kućnih ljubimaca na teritoriji Prijestonice Cetinje** („Sl list CG” br. 37/10 i 28/17) kojom je propisan način postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima kao i način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **Prijestonice Cetinje**;

#### **DANILOVGRAD – nema odluke;**

#### **GUSINJE**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama** („Sl list CG” br. 38/18) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Gusinje**;

#### **HERCEG NOVI**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima** („Sl list CG” br. 20/15, 27/16 i 18/20) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i način kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Herceg Novi**.

**Odluka o osnivanju skloništa za zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa** („Sl. list CG” 30/09) o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa teritorije **opštine Herceg Novi**;

## **KOLAŠIN**

**Odluka o kućnim ljubimcima** („Sl list CG” br. 2/17) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Kolašin**;

## **KOTOR**

**Odluka o osnivanju zajedničkog Skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja Opštine Kotor i Opštine Tivat** („Sl. list CG” 4/10) o osnivanju zajedničkog skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja **opštine Kotor i Opštine Tivat** na području Opštine Kotor na kat. par. 967 K.O. Kavač.

**Odluka o kućnim ljubimcima na teritoriji Opštine Kotor** („Sl. list CG br. 10/10, 29/14 i 39/17) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca i uslovi i način zbrinjavanja, postupanja i kontrole razmnožavanja napuštenih i izgubljenih kućnih ljubimaca;

## **MOJKOVAC**

**Odluka o osnivanju Skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa i uslovima za njihovo zbrinjavanje** („Sl list CG” br. 14/19) kojim su propisani ulovi osnivanja skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa teritorije **opštine Mojkovac**;

## **NIKŠIĆ**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima** („Sl. list CG” 17/10) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, sakupljanje, smještaj, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima, način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Nikšić**;

## **PODGORICA**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima** („Sl list CG” br. 27/10, 27/15 i 34/16) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **Glavnog grada – Podgorice**;

## **PLJEVLJA**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima** („Sl list CG” 22/11 i 3/16) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Pljevlja**;

## **PLAV**

**Odluka o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa i ostalih životinja** („Sl list CG” 2/15) kojom se pripisuju uslovi za osnivanje skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih pasa i izgubljenih životinja sa teritorije **opštine Plav** i zainteresovanim lokalnim samoupravama.

**Odluku o uslovima i načinu držanja, zaštiti i dobrobiti domaćih životinja** („Sl list CG” 2/20) kojom se propisuju se bliži uslovi za držanje, zaštitu domaćih životinja i njihovu dobrobit na području opštine Plav;

**PLUŽINE – nema odluke**;

## **PETNJICA**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima** („Sl list CG” br. 37/18) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Petnjica**;

## **ROŽAJE**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima i načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja** („Sl list CG” br. 19/19) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim kućnim ljubimcima, način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja i sakupljanja na teritoriji **opštine Rožaje**;

**Odluka o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa i ostalih životinja** („Sl list CG” 14/15) kojom se pripisuju uslovi osnivanja skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih pasa i izgubljenih životinja sa teritorije **opštine Rožaje**;

## **ŠAVNIK**

**Odluka o kućnim ljubimcima** („Sl. list CG” br. 2/19) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Šavnik**;

#### **TIVAT**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama** („Sl. list CG” br. 33/10, 34/14 i 28/16) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Tivat**;

**Odluka o osnivanju zajedničkog Skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja Opštine Kotor i Opštine Tivat** („Sl. list CG” 4/10) o osnivanju zajedničkog skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja **opštine Kotor i opštine Tivat** na području opštine Kotor na kat. par. 967 K.O. Kavač;

#### **TUZI**

**Odluka o kućnim ljubimcima** („Sl. list CG” 33/19) se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Tuzi**;

#### **ULCINJ**

**Odluka o kućnim ljubimcima** („Sl. list CG” 4/13) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Ulcinj**;

#### **ŽABLJAK**

**Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima) i načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja** („Sl. list CG” 22/14 i 18/15) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji **opštine Žabljak**.

U drugoj polovini 2019. godine, tačnije 28.09.2019. uspostavljen je sistem identifikacije i registracije pasa, odnosno nadograđena je elektronska baza za identifikaciju i registraciju sa bazom kućnih ljubimaca (pasa), a finansijska sredstva su obezbijeđena od strane Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede kroz MIDAS (IPARD LIKE II) projekat.

U skladu sa Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja, u 2019. i 2020. godini identifikacija i registracija pasa, kao i vakcinacija protiv bjesnila finansirana je iz budžeta Crne Gore, odnosno iz sredstava obezbijeđenih u budžetu za Program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja Uprave, uz participaciju vlasnika u iznosu od 2,00 €. Identifikaciju i registraciju pasa sprovode sve registovane veterinarske ambulante u Crnoj Gori. Uspostavljanjem Registra kućnih ljubimaca i obezbjeđivanjem sredstava za gore navedene aktivnosti dat je značajan doprinos za utvrđivanje/identifikaciju vlasnika pasa, poboljšanje zdravstvenog statusa pasa čime je povećana primarna odgovornost držalaca/vlasnika, kao i njihov odnos prema populaciji pasa.

## **ODGOVORNOSTI I OVLAŠĆENJA**

Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja i Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja definisane su nadležnosti Uprave i ostalih državnih institucija koje se bave ovom problematikom, kao i obaveze pojedinaca – držaoca odnosno vlasnika pasa.

U sprovođenju ovog Programa odgovornost i nadležnosti imaju sledeće institucije:

**Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede** je nadležno za kreiranje politike i donošenje pravnih akata iz oblasti veterinarstva – zdravlja, zaštite dobrobiti životinja i identifikacije i registracije životinja.

**Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove** je nadležna za pripremu

stručnih osnova za pravna akta iz oblasti veterinarstva – zdravlja (npr. bjesnilo, *Echinococcus* spp. i druge mjere), zaštite dobrobiti životinja i identifikacije i registracije životinja i vrši službene kontrole nad sprovođenjem zakona, kao i druge poslove utvrđene zakonima. Uprava ima važnu ulogu u kontroli populacije pasa lotalica i odgovorna je za implementaciju zakona o veterinarstvu, identifikaciji i registraciji i dobrobiti životinja, u koordinaciji sa drugim nadležnim vladinim agencijama i institucijama kroz konkretne aktivnosti:

- obezbjeđivanje pravne osnove za kontrolu populacije pasa lotalica (i bjesnila) u skladu sa standardima OIE;
- obezbjeđivanje tehničkih savjeta sa ekspertizom u pogledu javnog zdravlja, dobrobiti životinja i zdravlja životinja lokalnim samoupravama za efektivno osmišljavanje, sprovođenje i praćenje plana kontrole populacije pasa u skladu sa standardima OIE;
- praćenje i podržavanje programa za kontrolu populacije pasa lokalnih samouprava kako bi se obezbjedila njihova održivost i efikasnost na lokalnom nivou;
- monitoring implementacije programa za kontrolu populacije pasa u lokalnim samoupravama, a radi monitoringa situacije na nivou države („kontrola do 2025. godine“);
- obezbjeđivanje neophodne podrške kako bi se ojačali kapaciteti (finansijski, ljudski i tehnički) za obezbjeđivanje implementacije na lokalnom nivou;
- uspostavljanje efikasnog i održivog sistema za kontrolu populacije pasa sa umrežavanjem svih relevantnih institucija kroz formiranje radnih grupa na lokalnom nivou uz periodično izvještavanje Uprave o rezultatima i stanju na terenu.

**Savjet za zaštitu životinja** osnovala je Vlada Crne Gore na osnovu čl. 46 i 47 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja. Vlada je donijela Odluku o osnivanju Savjeta za zaštitu životinja (*"Sl. list CG", br. 40/18*), čija je uloga da:

- prati razvoj naučnih i stručnih saznanja na području zaštite životinja i predlaže način poboljšanja zaštite životinja u Crnoj Gori;
- daje stručno mišljenje po pitanjima etike i zaštite životinja u postupcima upotrebe životinja za eksperimente;
- pruža stručnu i naučnu podršku za unaprjeđenje zaštite dobrobiti životinja;
- inicira donošenje, odnosno izmjenu propisa za zaštitu dobrobiti životinja;
- dostavlja izvještaj o stanju i zaštiti životinja pri vršenju eksperimenata i izvještaj o svom radu Vladi Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada), najmanje jednom godišnje;
- ostvaruje saradnju sa nadležnim državnim organima, organima uprave i međunarodnim institucijama u oblasti razmjene naučnih i stručnih informacija;
- donosi poslovnik o svom radu; vrši i druge poslove u skladu sa zakonom i poslovníkom o radu.

Odgovornost drugih državnih institucija shodan je riziku i cilju/prirodi mjera koje se koriste za kontrolu populacije pasa:

**Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede – Direktorat za šumarstvo, lovstvo i drvnu industriju** u skladu sa Zakonom o divljači i lovstvu (*"Sl. list CG", br. 52/08 i 48/15*) kojim se uređuje se gazdovanje sa divljači i lovstvo u Crnoj Gori;

**Ministarstvo zdravlja - Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti** (*"Sl. list CG", br. 12/18 i 68/20*) kojim se propisuje zaštita stanovništva od zaraznih bolesti u Crnoj Gori, mjere za njihovo sprječavanje, suzbijanje i iskorjenjivanje, sprovođenje epidemiološkog nadzora, nadležni subjekti za njihovo sprovođenje, način obezbjeđivanja sredstava za njihovo sprovođenje, vršenje nadzora nad izvršavanjem ovog zakona, kao i druga pitanja od značaja za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti;

**Ministarstvo pravde - Krivični zakonik Crne Gore** (*"Sl. list RCG", br. 70/03, 13/04, 47/06 i "Sl. list CG", br. 40/08, 25/10, 32/11, 64/11, 40/13, 56/13, 14/15 42/15, 58/15, 44/17, 49/18 i 3/20*) kojim se propisuje zaštita čovjeka i drugih osnovnih društvenih vrijednosti i predstavlja osnov i granice za određivanje krivičnih djela, propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primjenu, u mjeri u kojoj je to nužno za suzbijanje tih djela;

**Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma** – u dijelu mjera koje se odnose na ekologiju i kontrolu komunalnog otpada.

**Lokalne samouprave** - nadležnosti lokalnih samouprava propisane su Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja u dijelu donošenja i sprovođenja odluka na opštinskom nivou kojim se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima) te način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja i sakupljanja napuštenih i izgubljenih životinja.

Ostale institucije i organizacije:

**Veterinarske ambulante i specijalističke veterinarske ambulante, Veterinarska komora, Udruženje veterinarata male prakse Crne Gore, Udruženje veterinarata Crne Gore - U skladu sa Zakonom o veterinarstvu, veterinarska djelatnost obuhvata zaštitu i kontrolu zdravlja i dobrobiti životinja, suzbijanje zoonoza, kontrolu bezbjednosti i zdravstvene ispravnosti proizvoda životinjskog porijekla i hrane za životinje i druge poslove veterinarskog javnog zdravlja, unaprijeđenje reprodukcije životinja sa stanovišta zdravstvene zaštite životinja i veterinarsku zaštitu životne sredine koju mogu obavljati pravna lica pod uslovima i na način propisan ovim zakonom i to: Specijalistička veterinarska laboratorija, veterinarske ambulante, specijalističke veterinarske ambulante i veterinarska služba.** Registrovane veterinarske ambulante sprovode mjere za obezbjeđivanje zdravlja pasa, vakcinaciju protiv bjesnila, zaraznih bolesti, tretiranje protiv ekto i endo parazita, identifikaciju i registraciju pasa i unošenje podataka u Registar kućnih ljubimaca (u daljem tekstu: Registar). Identifikaciju pasa, njihovu vakcinaciju, upis u Registar i izdavanje pasoša obavlja veterinarska ambulanta ili specijalistička veterinarska ambulanta ili veterinarska služba. Pravilnik o načinu vođenja registra i izdavanju pasoša za kućne ljubimce propisuje način vođenja registra kućnih ljubimaca i obrazac pasoša.

**Nevladine organizacije i udruženja građana** - Nevladine organizacije (NVO) koje se bave zaštitom dobrobiti životinja su važni partneri nadležnih institucija koji daju doprinos u cilju podizanja svijesti javnosti i potrebe za sprovođenjem mjera kontrole populacije pasa, te takođe mogu dati doprinos u obrazovanju javnosti vezano za odgovorno vlasništvo. Međunarodne nevladine organizacije za zaštitu životinja sarađuju sa nadležnim institucijama i nevladinim organizacijama koji djeluju na ovu temu u Crnoj Gori. Problem napuštenih pasa je usko povezan sa ponašanjem ljudi i zato je radi postizanja cilja neophodno raditi na podizanju svijesti šire zajednice, a veliki doprinos i podršku može dati civilni sektor i lica koje se bave zaštitom dobrobiti životinja odnosno njihov predstavnik u nacionalnom Savjetu za zaštitu životinja.

**Državni i lokalni mediji** - Mediji su neophodni za podršku aktivnosti usmjerenih na podizanju svijesti o odgovornom vlasništvu na nacionalnom nivou u svim segmentima koje obuhvata unapređenje uslova zaštite dobrobiti životinja kroz medijsko uključivanje lica koja posrednim i neposrednim učešćem daju doprinos u promovisanju odgovornog vlasništva. Mediji imaju značajan uticaj na formiranje i oblikovanje mišljenja javnosti. Stoga je njihova uloga veoma važna, kroz nepristrasno izvještavanje i poštovanje novinarske etike, kao i važećih propisa u oblasti medija.

**Vlasnici pasa** - Vlasnik psa je obavezan da:

- obezbijedi identifikaciju i registraciju kućnog ljubimca (član 110 Zakona o veterinarstvu);
- obezbijedi kontrolu razmnožavanja i brige o mladuncima kućnih ljubimaca, a u slučaju nekontrolisanog razmnožavanja kada ne želi ili nije u mogućnosti da brine o mladuncima, dužan je da snosi troškove njihovog zbrinjavanja (stav 2 člana 22 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja). Kontrola razmnožavanja moguća je putem hemijske kontracepcije ili hirurške sterilizacije psa;
- kućnom ljubimcu obezbijedi udoban smještaj, brigu i njegu u skladu sa vrstom, rasom, polom, starošću, fizičkim i biološkim specifičnostima i potrebama u ponašanju i zdravstvenim stanjem životinje (stav 1 člana 22 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja);
- obezbijedi zaštitu psa od bolesti te sprovođenje preventivnih mjera za suzbijanje bolesti koje su od interesa za Crnu Goru; izvrši vakcinaciju pasa protiv bjesnila i njihovu identifikaciju, kao i dehelmintizaciju; vakcinaciju pasa obavljaju veterinarske ambulante;
- i
- zabranjeno mu je da napušta kućnog ljubimca (član 8 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja).

## TREKUTNO STANJE NA TERITORIJI CRNE GORE

U Crnoj Gori je u 2019. godini sprovedeno demografsko ispitivanje u šest opština koje je pokazalo da 52% ispitanika ima kućnog ljubimca, od čega 53,92% ima psa što ukazuje da je trend vlasništva pasa u stalnom porastu i da će rješenja vezana za kontrolu populacije pasa zahtijevati sveobuhvatan, koordinisan i progresivan program edukacije vlasnika, upravljanje životnom sredinom, obaveznu identifikaciju i registraciju pasa, kontrolisan uzgoj i prodaju, razvoj nadzora nad napuštenim i psima lualicama.

Do 2019. godine u Crnoj Gori nije bilo pouzdanih podataka o broju pasa u vlasništvu i pasa lualica u Crnoj Gori. Takođe, nedostajali su podaci o veličini, dinamici i kompoziciji populacije pasa. Javni poziv nevladinim organizacijama pod nazivom „Prikupljanje i ažuriranje podataka (istraživanje) o broju pasa lualica“, koji je Ministarstvo objavilo u maju 2018.godine, bio je prvi korak u prikupljanju tih podataka. Ove informacije su ključne za identifikaciju izvora pasa na ulicama i omogućavaju da se postave jasni ciljevi programa kontrole i indikatori za monitoring i evaluaciju. Pored toga, procjene moraju uključivati demografsko istraživanje sa posebnim naglaskom na stavove i ponašanje vlasnika.

Sistem identifikacije i registracije pasa uspostavljen je 28.09.2019. godine. Uspostavljeni sistem je donio ključne promjene, posebno one koje se odnose na odgovorno ponašanje vlasnika, a očekuje se da će uticati na smanjenje broja napuštenih pasa. Određeni broj vlasničkih pasa bio je mikročipovan prije uspostavljanja sistema identifikacije i registracije na zahtjev vlasnika od strane registrovanih veterinarskih ambulanti mikročipovima koji nemaju kôd zemlje. Ovi psi se takođe upisuju u registar kućnih ljubimaca, sa postojećim mikročipom ako isti ispunjava propisane zahtjeve.

U Crnoj Gori na dan 9. februar 2021.godine identifikovano je (mikročipovano) 24 030 pasa.

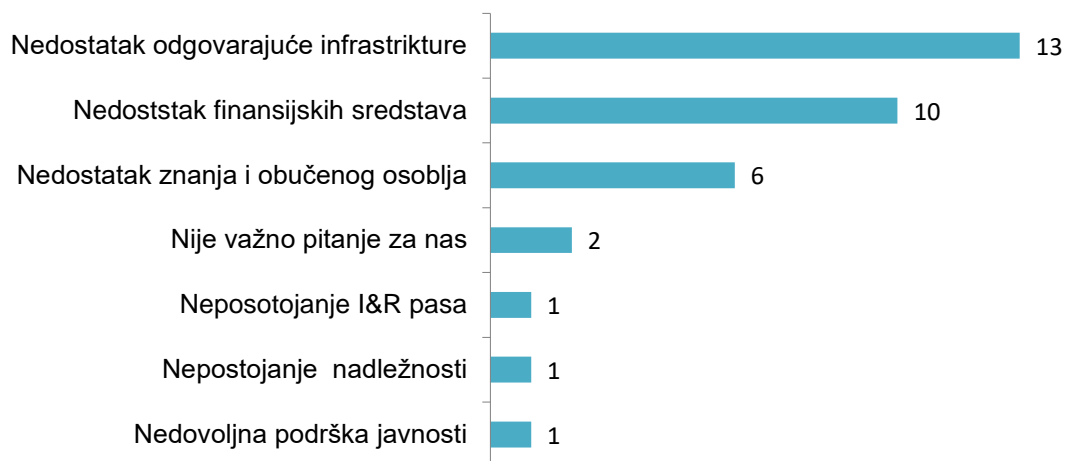
Do sada, u Registru odgajivača kućnih ljubimaca sa tri i više rasplodnih ženki namijenjenih prodaji u komercijalne svrhe, koji vodi Uprava, registrovane su samo četiri odgajivačnice koje se bave uzgojem kućnih ljubimaca. Prema Kinološkom savezu Crne Gore postoji 81 odgajivačnica registrovana u Međunarodnoj kinološkoj federaciji FCI-u, a od toga je aktivno je 30 odgajivačnica. Ukupan broj legla uzgojenih u 2017.godini iznosi 132 sa 583 štenca. Ukupan broj legala uzgojenih u 2018.godini je 97 sa 401 štencem<sup>6</sup>. U narednom periodu intenziviraće se aktivnosti na obaveznoj registraciji odgajivačnica i utvrđivanju ispunjenosti propisanih uslova u istim.

Tokom aprila 2019. godine u okviru Projekta IPA 2014 „Jačanje veterinarskog sektora Crne Gore“ sprovedena je anketa o programu kontrole napuštenih pasa na nivou lokalnih samouprava. Dobijen je odgovor od svih opština Crne Gore i dobijeni su sledeći podaci:

- Lokalne samouprave propisuju gradskim odlukama način držanja kućnih ljubimaca, postupanje sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima i način zbrinjavanja i kontrolu njihove reprodukcije.
- Na teritoriji Crne Gore 20 od 24 opštine ima odluke koje se odnose na način držanja pasa.
- Opštine nemaju usvojene lokalne planove za kontrolu populacije napuštenih pasa i nijesu radene procjene stanja i broja napuštenih pasa, osim jednog brojanja u Podgorici u 2011.godini. Kao glavnu prepreku u donošenju lokalnih planova opštine navode nedostatak infrastrukture i finansijskih sredstava, kao i nedostatak znanja i obučenosti osoblja.

---

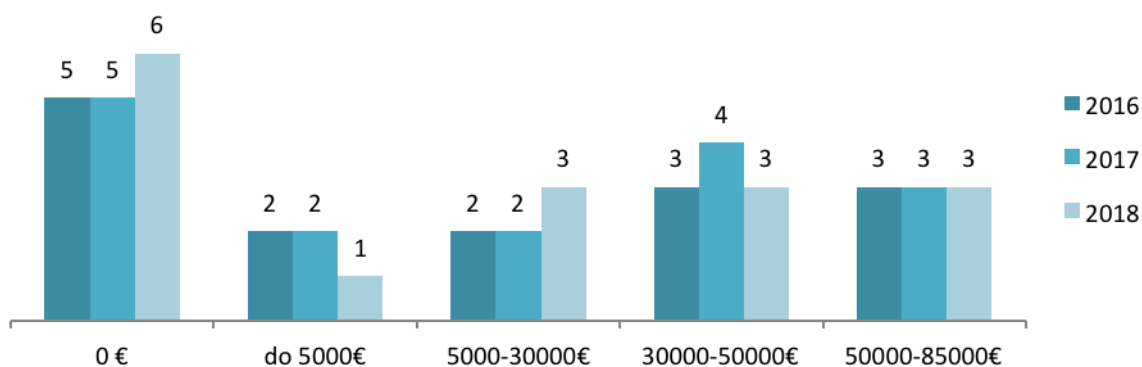
<sup>6</sup>Kinoloski savez Crne Gore - Referenca na izvor podataka



**Grafikon 1.** Koje su glavne prepreke za donošenje plana/programa?

Na osnovu sprovedenog ispitivanja evidentirano je da na nivou lokalne samouprave nema razvijene infrastrukture za sistemsko rješavanje problema napuštenih pasa. Takođe, opštine su navodile nedostatak finansijskih sredstava kao prepreku za uspostavljanje sistema. Na osnovu sprovedenog ispitivanja jedna od prioritetnih aktivnosti je razvoj infrastrukture i sistema za kontrolu napuštenih pasa, kao i donošenje lokalnih planova za kontrolu populacije pasa.

Deset opština izdvaja sredstva za kontrolu napuštenih pasa. Iz budžeta se finansiraju: službe za sakupljanje napuštenih pasa, troškovi za rad skloništa ili troškovi za sakupljanje i zbrinjavanje pasa u skloništimu u drugim opštinama (sa kojima postoji ugovor), kao i odštete za povrede nanešene od napuštenih pasa.



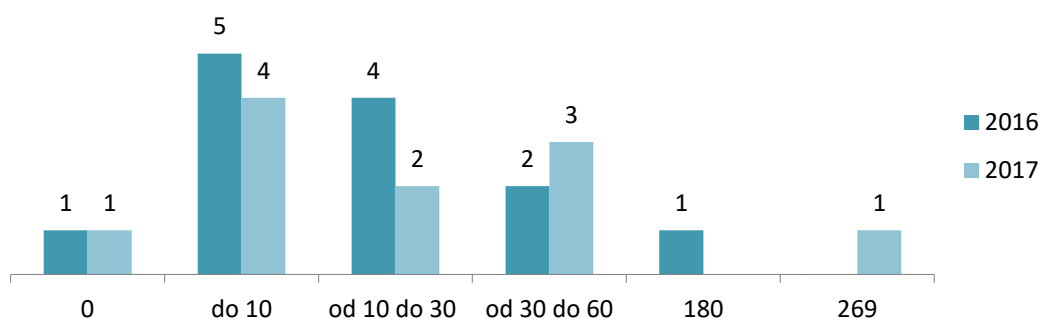
**Grafikon 2.** Finasijska sredstva izdvojena iz budžeta opštine za kontrolu napuštenih pasa po godinama.

Na teritoriji Crne Gore posluje 14 registrovanih skloništa kojima upravljaju lokalna komunalna preduzeća i civilni sektor, a nalaze se na teritoriji 10 opština: Podgorica, Herceg Novi, Budva, Berane, Kotor, Nikšić, Pljevlja, Kolašin, Danilovgrad i Ulcinj. Sklonište u Kotoru su osnovale i finansiraju dvije opštine Kotor i Tivat. Sedam opština koje nemaju skloništa imaju ugovore sa drugim opštinama za sakupljanje i tretman napuštenih pasa.

Pored ovih postoje i skloništa van sistema, odnosno nijesu registrovana u skladu sa zakonom. Kroz upitnik upućen nevladinim organizacijama za zaštitu životinja, na pitanje da li posjeduju sklonište za napuštene životinje 8 od 17 je odgovorilo potvrdno.

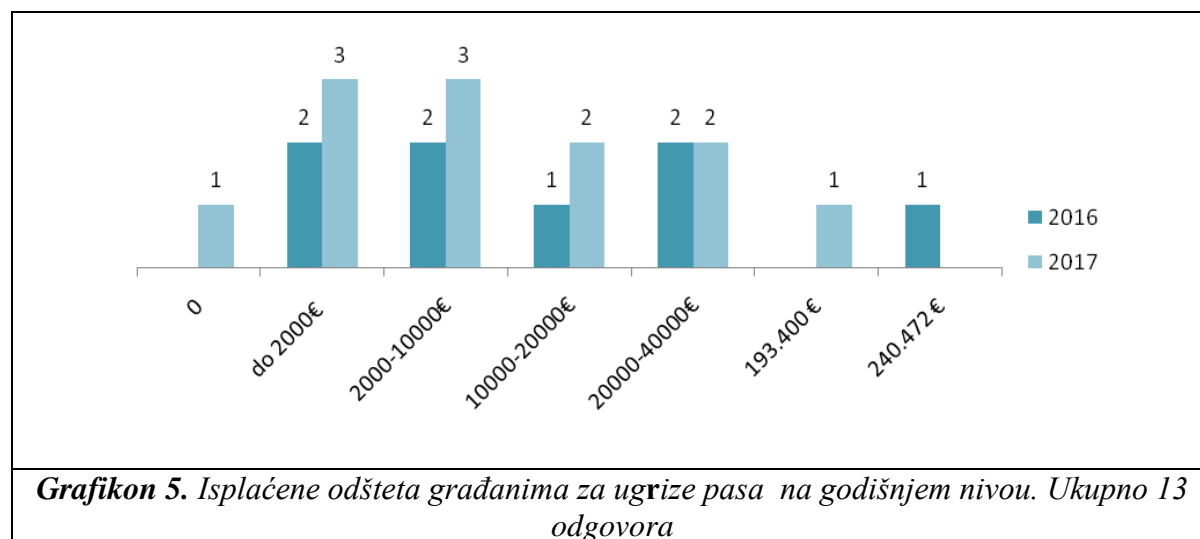
Uprava, kroz javne pozive za podršku projektima civilnog sektora koji se bave zaštitom dobrobiti životinja, u 2018, 2019. i 2020. godini opredijelila je finansijska sredstva (od igara na sreću) za zaštitu dobrobiti životinja i izgradnju i unapređenje uslova skloništa kako bi ista ispunila propisane uslove ili unaprijedila svoj rad.

Na osnovu dostupne evidencije skloništa u Crnoj Gori su u 2018.godini prihvatila 2063 psa, od čega je udomljeno je 419 pasa, a izvršena je 241 eutanazija. Eutanaziju obavljaju veterinari zaposleni u registrovanim ambulancama koje imaju ugovore za zdravstvenu zaštitu pasa sa skloništem. U Crnoj Gori je dostupan samo jedan lijek za ovu namjenu T 61 (enbutramid/mebezonium /tetracaine) koji se koristi sa premedikacijom da bi se životinja dovela u nesvjesno stanje. Iako je Zakonom o veterinarstvu i Pravilnikom o higijenskim, veterinarsko-zdravstvenim i drugim uslovima za nus proizvode i objekte za preradu ili uništavanje nus proizvoda životinjskog porijekla, propisana obaveza obezbijedivanja uslova za uklanjanje nus proizvoda životinjskog porijekla koji nijesu namjenjeni ishrani ljudi (uključujući i uginule životinje), većina opština još uvijek nije odredila mjesta za zbrinjavanje i odlaganje nus proizvoda.<sup>7</sup>



**Grafikon 4.** Broj prijava za ugrize opštinama od strane građana. Ukupno 13 odgovora

Na javnim površinama veoma često su napadi na ljude i ujedi od strane napuštenih pasa. U periodu od 2015. do 2017. opštine u Crnoj Gori su isplatile na ime odštete za ugrize pasa 457.447,57€. Prema informacijama dobijenim od Instituta za javno zdravlje u 2018 je odrađeno 262 postekspozicijskih tretmana (PEP).

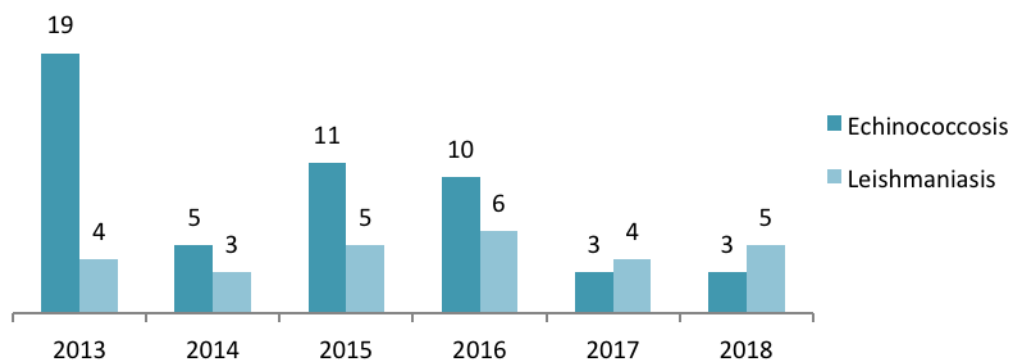


**Grafikon 5.** Isplaćene odšteta građanima za ugrize pasa na godišnjem nivou. Ukupno 13 odgovora

<sup>7</sup>Rezultati dobijeni ispitivanjem sprovedenim u 24 opština u 2019. godini



Prema podacima dobijenim od Instituta za javno zdravlje u Crnoj Gori evidentiraju se svake godine oboljenja ljudi izazvana *Echinococcus* sp. i *Leishmania*.



**Grafikon 6.** Podaci iz godišnjeg izvještaja o zaraznim bolestima Instituta za javno zdravlje

## CILJ NACIONALNOG PROGRAMA U CRNOJ GORI

Bazirano na postojećem stanju i preporukama OIE Poglavlje 7.7, okvirni cilj Programa za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori je uspostavljanje održivog sistema za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori radi poboljšanja zdravlja i dobrobiti vlasničkih pasa i pasa lualica, a u konačnom, zaštite zdravlja životinja i ljudi.

## AKTIVNOSTI I MJERE ZA USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA

Na osnovu postojećih podataka, trenutne situacije na lokalnom nivou i dostizanja ciljeva ovog programa predlažu se sljedeće mjere sa jasno definisanim rokovima i nosiocima aktivnosti:

1. kontinuirano usaglašavanje sa EU propisima i OIE standardima;
2. identifikacija i registracija pasa;
3. izrada i usvajanje lokalnih planova za kontrolu populacije pasa i njihovo praćenje sa početnom procjenom postojećeg broja pasa, njihove rasprostranjenosti i ekologije;
4. kontrola razmnožavanja;
5. izgradnja i unaprjeđenje uslova u skloništima za napuštene životinje;
6. obuka i trening;
7. komunikacija i promocija nacionalnog i lokalnih programa;
8. kontrola životne sredine;
9. saradnja i angažovanje lovačkog saveza u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa;
10. odobravanje odgajivačnica;
11. edukacija i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu;
12. smanjenje učestalosti ugriza pasa.

Efektivni rezultati mogu se postići samo kombinovanjem različitih mjera kontrole.

Mjere i aktivnosti za uspostavljanje sistema za kontrolu populacije pasa primjenjivaće se u skladu sa trenutnom situacijom na novou lokalnih samouprava, razrađenih kroz lokalne planove za kontrolu populacije pasa. Preporučene mjere i aktivnosti izabrane od strane lokalnih samouprava daće rezultate pod uslovom da su u skladu sa analizom stanja na različitim nivoima lokalne samouprave, što uslovljava da rad u procjeni stanja bude kontinuiran i adaptibilan.

Kontinuiranim usaglašavanjem sa EU propisima stvaraju se neophodne pretpostavke za uspostavljanje sistema kontrole, kroz identifikaciju i registraciju životinja (čipovanjem). Ovim procesom će se kroz raspoložive podatke iz centralne baze podataka – Registar kućnih ljubimaca, na lokalnom i nacionalnom nivou stvoriti mogućnost utvrđivanja fekunditeta populacije, uz ostale mjere za utvrđivanje brojnosti populacije pasa na određenim

područjima.

Navedene aktivnosti će u značajnoj mjeri doprinijeti smanjenju broja pasa koji će se zbrinjavati u skloništima za napuštene životinje, i daljem njihovom udomljavanju i kvalitetu života udomljenih pasa. Podsticanjem udomljavanja i poštovanjem zakonskih odredbi smanjiće se broj pasa u skloništima.

Uzajamna saradnja lovačkih organizacija sa lokalnim samoupravama u dijelu populacije lovačkih pasa, imaće značajan doprinos u dijelu kontrole populacije, identifikaciji i registraciji, kao i praćenju zdravstvenog statusa ove populacije, prepoznate kao jedne od kritičnih.

Informisanjem javnosti kroz organizaciju edukacija i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu za ciljne grupe, doprinijeće podizanju nivoa informisanosti svih građana o načinima i metodama kontrole populacije napuštenih pasa, o mogućnostima udomljavanja u saradnji sa nadležnim institucijama, o potrebi kontrole razmnožavanja, i ključno - podizanju svijesti o odgovornom vlasništvu, što za posledicu ima smanjenje broja pasa lualica. Smanjenjem broja pasa lualica postiže se multiplikativni efekat na: zdravlje ljudi i životinja, životnu sredinu, smanjenje broja ujeda pasa, antagonizam humane populacije prema psima.

Najefikasnije sredstvo za smanjenje učestalosti ugriza pasa je obrazovanje i prenošenje odgovornosti na vlasnika. Vlasnici pasa, kroz edukacije, treba upoznati sa načelima odgovornog vlasništva. Ni jedna mjera primjenjena samostalno, bez drugih mjera i aktivnosti ne može dati dugoročne i održive rezultate.

## **1. Kontinuirano usaglašavanje sa EU propisima i OIE standardima**

Ključni pravni akti:

**Zakon o zaštiti dobrobiti životinja („Sl. list CG”, br. 14/08 i 47/15)**

Kako su prepoznate potrebe za bolju implementaciju zakona u pristupilo se izradi izmjena i dopuna Zakona o zaštiti dobrobiti životinja, kao i zbog potrebe dodatnog preciziranja pojedinih odredbi, posebno u dijelu ograničenja uočenih u toku implementacije zakona, kao i stvaranje potpunog pravnog osnova za podzakonska akta u ovoj oblasti.

Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice ("Sl. list CG", br. 21/15)

Potrebno je izvršiti izmjene i dopune ovog pravilnika radi preciziranja uslova za reproduktivne ženke i legala.

Pravilnik o načinu držanja opasnih pasa ("Sl. list CG", br. 31/17)

Potrebno je izvršiti izmjene i dopune ovog pravilnika u dijelu dopune rasa pasa prepoznatih kao opasne.

**Nosioci aktivnosti:** Uprava, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede

**Rok:** IV Q 2021. - III Q 2022.

## **2. Identifikacija i registracija pasa**

Registracija i identifikacija pasa je ključna mjera i treba da bude integralni dio svake intervencije, naročito kao dio odgovornog vlasništva pasa jer je povezana sa programima za zdravlje životinja, kao što je obavezna vakcinacija protiv bjesnila i sljedljivosti i omogućava praćenja pasa i pronalaženja vlasnika ako se pas izgubi i sprovođenje kaznene politike.

Identifikacija psa i registracija tog psa sa vlasnikom u nacionalnoj bazi podataka predstavlja važno sredstvo za ponovno spajanje izgubljenih pasa sa vlasnicima. Ona je dobar osnov za sprovođenje zakona i podsticanje odgovornosti kod vlasnika, jer životinja postaje prepoznatljiva kao vlasnička.

Dosljedno sprovođenje propisa za identifikaciju i registraciju pasa jedinstvenim identifikacijskim oznakama (mikročip), te ažuriranje uspostavljene baze podataka na nacionalnom nivou je u nadležnosti Uprave. Nakon identifikacije i vakcinacije od strane registrovane veterinarske ambulante vrši se upis pasa u Registar kućnih ljubimaca u skladu sa Zakonom o veterinarstvu i Pravilnikom o načinu identifikacije pasa i mačaka („Sl. list CG” br. 62/18). Važno je obezbjediti kontinuiranu implemetaciju ovog pravilnika kako bi svi psi bili identifikovani mikročipom i registrovani u bazi podataka radi utvrđivanja stvarnog broja vlasničkih pasa i veličine populacije pasa. Takođe, je važno da svi psi u pansionima, skloništima i u odgajivačnicama budu identifikovani mikročipom i registrovani u centralnom elektronskom registru.

**Nosioci aktivnosti:** Uprava, Veterinarske organizacije, Komunalna policija i inspekcija);

**Rok:** 2021. godine i dalje

## **3. Izrada i usvajanje lokalnih planova za kontrolu populacije pasa i njihovo praćenje sa početnom procjenom postojećeg broja pasa, njihove rasprostranjenosti i ekologije**

Početna procjena postojećeg broja pasa, njihova rasprostranjenost i ekologija je sastavni dio lokalnog plana za kontrolu populacije pasa čiji su nosioci lokalne samouprave koje moraju obezbijediti resurse za kontinuirano praćenje populacije i demografskih trendova.

Da bi se razumjela dinamika populacije pasa u datoj zajednici, može se koristiti nekoliko različitih metoda, metode za dobijanje ukupnog broja populacije (procjena ukupnog broja) i metode za kontinuirano praćenje gustine i broja pasa na ulicama. Ove procjene populacije pasa mogu takođe da otkriju probleme koji se odnose na pse na određenoj lokaciji, što će pomoći prilikom određivanja prioriteta ključnih aktivnosti u sistemu kontrole.

Za efikasan lokalni plan važno je sprovesti i demografsko ispitivanje kako bi se utvrdio izvor pasa lualica (psi koji imaju vlasnika i slobodno lutaju; psi/štenad koja su rezultat nekontrolisanog razmnožavanja, a koje je vlasnik napustio; psi bez vlasnika koji se razmnožavaju), ponašanje vlasnika pasa i stav stanovništva prema psima na ulicama. Ti rezultati se koriste u planiranju i ažuriranju lokalnih planova, svrhu monitoringa i evaluacije efikasnosti sprovedenih mjera kao i prilagođavanju mjera ukoliko očekivani rezultati nisu postignuti. Preporučena je ICAM metodologija ([www.icam-coalition.org](http://www.icam-coalition.org)) koja je prevedena i dostupna na web-stranici Uprave.

Potrebno je formirati multidisciplinarnu radnu grupu na lokalnom nivou koju će činiti predstavnici zainteresovanih grupa (npr. lokalne samouprave, NVO, veterinari, lica koja se bave ekologijom, ponašanjem pasa, stručnjake za zaštitu zdravlja ljudi i životnu sredinu itd.) za donošenje lokalnog plana za sprovođenje kontrole populacije pasa.

Plan treba da sadrži najmanje sljedeće elemente:

- pravni okvir;
- analizu postojećeg stanja uključujući i procjenu populacije pasa, izvora i rasprostranjenosti pasa preporučenom metodologijom;
- resursi, kapaciteti i infrastruktura:
  - o ljudske, finansijske, tehničke, administrativne i druge potrebne resurse za sprovođenje plana;
  - o unaprjeđenje i/ili izgradnja novih tehničkih kapaciteta i/ili infrastrukture za hvatanje, transport, držanje, veterinarski tretman, udomljavanje pasa lualica i druge predviđene aktivnosti i mjere;
  - o unaprjeđenje i/ili izgradnja skloništa za pse sa veterinarskom zaštitom i drugim uslovima u skladu sa Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja i odlukom lokalne samouprave;
  - o kontrola komunalnog otpada;
- ciljevi i mjere za kontrolu populacije pasa;
- akcioni plan sa utvrđenim rokovima za realizaciju pojedinih aktivnosti i/ili mjera;
- praćenje, kontrola i evaluacija;

Mjere na lokalnom nivou, u skladu sa rezultatima procjene i specifičnosti sredine treba da imaju za cilj:

- poboljšanje zdravlja i dobrobiti populacije vlasničkih, napuštenih i pasa lualica;
- smanjenje i kontrolu populacije napuštenih i pasa lualica;
- promovisanje odgovornog vlasništva i podizanje svijesti stanovništva;
- smanjenje rizika od bjesnila, ehinokokoze, lajšmanioze i drugih zoonoza;
- smanjenje broja ujeda i drugih negativnih pojava i situacija (saobraćajne nesreće, buka i slično);

- spriječavanje negativnih uticaja pasa na zajednicu preko zagađenja (npr. fekalije, buka), uzrokovanjem saobraćajnih nesreća i rizika za druge pse, divlje životinje, domaće životinje i druge vrste kućnih ljubimaca.

#### **Nosioci aktivnosti: nadležne službe lokalne samouprave**

**Rok: IV Q 2022.godine i dalje**

### **4. Kontrola razmnožavanja**

Kontrola razmnožavanja uz odgovorno vlasništvo je značajna mjera u kontroli i upravljanju populacijama pasa. Ovo se postiže hirurškom ili hemijskom kontracepcijom i fizičkom izolacijom ženki u estrusu. Radi kontrole razmnožavanja populacije pasa, na osnovu početne procjene populacije, a posebno ukoliko su identifikovane grupe pasa koje imaju visok reproduktivni kapacitet i koje su najvjerovatnije izvor neželjenih i pasa lutilica, lokalne uprave u okviru plana definišu i aktivnosti vezane za sterilizaciju.

Populacije životinja ograničene su opstankom, reprodukcijom i kretanjem. Smanjenje reprodukcije je humani način ograničavanja rasta populacije. Ako se kontrola reprodukcije koristi na ciljani način radi spriječavanja neželjenog legla, ona dovodi do stanja u kojem broj i vrsta reprodukovanih pasa odgovara broju i tipu koji zajednica traži. Tamo gdje postoje populacije pasa bez nadzora ili bez vlasnika kontrola reprodukcije se koristi za stabilizaciju ili smanjivanje njihovog broja na prihvatljiv nivo.

Na osnovu člana 22 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja i prema standardima Svjetske organizacije za zdravlje životinja (OIE), kontrola razmnožavanja je obaveza vlasnika i predstavlja odgovornost vlasnika psa koji je dužan obezbijediti kontrolu razmnožavanja životinja pod njegovim nadzorom. Kontrola razmnožavanja je sastavni dio odgovornog vlasništva. Metode kontrole razmnožavanja uključuju sljedeće:

- hiruršku sterilizaciju;
- hemijsku kontracepciju;
- odvajanje ženki za vrijeme estrusa od nekastriranih mužjaka.

Hiruršku sterilizaciju može obavljati samo veterinar zaposlen u veterinarskoj organizaciji. Ona uključuje odgovarajuću metodu uz primjenu anestezije i ublažavanje bola. Ljekovi i drugi veterinarski-medicinski proizvodi koji se koriste u kontroli razmnožavanja treba da budu sigurni, kvalitetni i efikasni za traženu svrhu, da se koriste u skladu sa uputstvom proizvođača i da imaju dozvolu za stavljanje u promet izdatu od strane Agencije za lijekove i medicinska sredstva Crne Gore.

Subvencioniranje programa sterilizacije od strane državnih ili drugih organa i organizacija u kombinaciji sa drugim mjerama kontrole populacije pasa može znatno pomoći u smanjenju broja pasa lutilica i početnoj fazi implementacije, ali je vrlo bitno planirati održivost takvog sistema nakon što se subvencioniranje završi.

**Uhvati-sterliši-pusti (CNR)** je jedna od mjera koja se može koristiti, a kojom se kontroliše populacija na određenom lokalitetu gdje je stanovništvo informisano o ciljevima i očekivanim rezultatima CNR interevencije. Potrebno je uspostaviti sistem nadzora nad psima koji su obuhvaćeni CNR programom, koji će biti identifikovani i vidno obilježeni. Ti psi se vakcinišu protiv bjesnila, pa se često koristi i termin CNVR. Vraćeni psi moraju biti pod nadzorom lica koje će prihvatiti odgovornost da vodi brigu o njima. Za takve pse vrlo često odgovornost preuzima zajednica na lokalitetu gdje pas boravi – “pas zajednice”. Ovaj termin podrazumjeva psa koji se slobodno kreće javnim površinama i o kojem vode računa pojedinci ili grupa građana, a ujedno je i pas koji je prošao kroz procedure CNR. CNR se u većem broju zemalja pokazao kao dobra prelazna mjera do uspostavljanja sveobuhvatnog sistema i stabilizacije populacija pasa. CNR je pogrešno shvaćen kao jedinstvena metoda za kontrolu populacije pasa. Međutim, on jeste jedan od načina za kontrolu reprodukcije i kao i svaka druga mjera za kontrolu populacije, mora se koristiti u kombinaciji sa ostalim mjerama. Kroz informisanje i edukacije u cilju podizanja informisanosti zajednice o psima koji su prošli CNR dobija se tolerantna zajednicu koja prihvata lutajuće pse i koja je spremna da brine o ovoj kategoriji pasa. CNR nije odgovarajuća metoda za sve pse, ona bi se trebala primjenjivati nakon procjene stanja i obuhvatiti pse za koje je ta metoda najadekvatnija. Na primer, udomljavanje može biti prikladnije za neke pse, kao što su socijalizovani štenci, dok psi koji izazivaju sukob kroz agresivno ponašanje ne mogu biti pogodni za povratak na teritoriju na kojoj su uhvaćeni. Svakako, CNR metoda sprovodi se nad psima koji su prošli veterinarsku trijažu, koji nijesu dokazano agresivni ili neizlečivo bolesni. CNR metodom se može doprinjeti smanjenju broja rođenih štenaca, ali tamo gde je smrtnost štenaca velika populacija pasa se ne održava reprodukcijom, već napuštanjem i kretanjem pasa pa je važno da se CNR kombinuje sa ostalim mjerama radi uticanja na veličinu odrasle populacije pasa. Procenat ženki koje treba sterilisati godišnje

zavisu od potencijalne stope rasta populacije (broj pasa koji će se reprodukovati nakon jedne godine, u poređenju sa prvobitnim brojem pasa). Psi moraju biti vraćeni tamo gde su uhvaćeni nakon postoperativnog perioda u što kraćem mogućem roku, koji nije duži od 14 dana, pod uslovom da je životinja zdrava i oporavljena. Na taj način se održava populacija pasa na njihovim izvornim teritorijama pristupom istim resursima kao i prije hvatanja i izbjegava se rizik od agresije između pasa koji proizlazi iz puštanja na druge teritorije. Sterilizacija i kastracija pasa koji idu na udomljavanje nije isto što i sprovođenje CNR metode i vraćanje na prvobitnu teritoriju na način da se u što kraćem roku steriliše i kastrira što veći broj pasa.

Potrebno je kontinuirano sprovođenje kampanje koje promovišu sterilizaciju vlasničkih pasa jer su napušteni vlasnički psi prepoznati kao jedan od glavnih izvora pasa na ulicima i povećanja populacije.

**Nosioci aktivnosti:** lokalne samouprave u saradnji sa nadležnim institucijama i drugim zainteresovanim stranama (Uprava, Savjet za zaštitu životinja, lokalni veterinari, NVO itd.);

**Rok:** Kontinuirano

## 5. Izgradnja i unaprjeđenje uslova u skloništima za napuštene životinje

Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja definisano je da poslove organizacije i sakupljanja napuštenih životinja (kućnih ljubimaca) vrše lokalne samouprave odnosno higijeničarske službe koje za to treba da budu opremljene vozilima za prevoz sa opremom i osobljem osposobljenim za navedene poslove u skladu sa Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje („Sl. list CG“, br. 28/15). Hvatanje, prevoz i držanje napuštenih životinja (kućnih ljubimaca) u skloništima treba da se obavlja na način kojim se kod životinje ne izaziva patnja, bol i strah. Skloništa za napuštene životinje (kućne ljubimce) mogu osnivati privredna društva i preduzetnici, odnosno druga pravna lica na lokacijama na kojima smještaj životinja neće narušavati javni red i mir. Uprava vodi registar objekata za privremeni smještaj (pansioni i skloništa) i nadležna je za poslove utvrđivanja ispunjenosti veterinarsko-sanitarnih uslova koji se utvrđuju neposrednim pregledom objekata od strane komisije. Bliži uslove koje moraju ispunjavati pansioni i skloništa, način osposobljavanja lica i način vođenja registra propisan je Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje.

Sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce) dužno je da:

- primi prijave o napuštenim i izgubljenim životinjama;
- organizuje samostalno ili u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave, sakupljanje i prevoženje izgubljenih i napuštenih životinja do skloništa;
- preuzme napuštenu i izgubljenu životinju i obezbijedi joj smještaj u skladu sa prijemnim kapacitetima, preporukama o radu skloništa;
- obezbijedi veterinarsko-zdravstvenu zaštitu životinja od strane registrovanih veterinarskih ambulanti, obezbijedi zaposleno lice osposobljeno za brigu o životinjama;
- traži držaoce napuštenih i izgubljenih kućnih ljubimaca ili udomljava kućne ljubimce;
- vodi evidencije o pronađenim životinjama i njihovom zbrinjavanju ili usmrćivanju. Ukoliko držalac kućnog ljubimca nije podnio zahtjev za njegovo vraćanje u roku od 15 dana od dana prijema u sklonište, kućni ljubimac se može udomiti. Lice koje udomi pronađenu životinju dužno je potpisati izjavu o udomljavanju;
- ako se životinja u roku od 30 dana od dana smještanja u sklonište ne udomi ili ne zbrine na drugi način može se eutanazirati kao zadnja opcija, ali se prethodno moraju iscrpiti sve druge mogućnosti. Postupak usmrćivanja pasa sprovođa veterinar u skladu sa zakonom.

Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje propisano je da se osposobljavanje lica za brigu o životinjama vrši na seminarima prema programu koji sadrži osnove iz oblasti zaštite dobrobiti životinja, pet sloboda (*Five freedoms*)<sup>8</sup>, osnove iz fiziologije životinja, potrebe životinja za hranom i vodom, način postupanja sa životinjama, osnove o načinu i sredstvima za prikupljanje,

<sup>8</sup> „Pet sloboda“:

1. Sloboda od gladi i žeđi kroz obezbeđivanje dovoljnih količina kvalitetne hrane i sveže vode;
2. Sloboda od neudobnosti kroz obezbeđivanje odgovarajućeg zaklona i mesta za odmor;
3. Sloboda od bola, povreda i bolesti kroz obezbeđivanje brze i adekvatne veterinarske nege i preventivne zdravstvene zaštite;
4. Sloboda od straha i stresa kroz obezbeđivanje uslova i postupaka koji ne dovode do mentalne patnje životinje;
5. Sloboda ispoljavanja osnovnih oblika ponašanja karakterističnih za vrstu kroz obezbeđivanje dovoljno prostora, adekvatnih objekata za držanje životinja i odgovarajućeg društva životinja iste vrste.

Koncept pet sloboda je ugrađen u osnove svih međunarodnih i nacionalnih propisa koji se odnose na dobrobit životinja.

prevoz i postupanje tokom prevoza kao i uslove u pogledu prevoznih sredstava.

Skloništa za napuštene životinje (kućne ljubimce) treba da bude protočno i ne prelazi preko prethodno određenih kapaciteta kako bi mogao osigurati visok standard za životinje koje se u njemu nalaze. Sklonište takođe nije namjenjeno dugotrajnom boravaku pasa i to je opravdano samo u izuzetnim situacijama.

#### Registrovana skloništa za pse mogu da sprovode sljedeće mjere:

- hvatanje i prihvatanje pasa, vraćanje vlasniku ako je pas izgubljen;
- hvatanje i prihvatanje pasa, zbrinjavanje u sklonište dok se ne pronađe novi vlasnik;
- hvatanje i prihvatanje pasa, vakcinacija i sterilizacija i vraćanje na istu teritoriju odakle je pas došao i u skladu sa pravilima koja se odnose na CNR metodu;
- hvatanje i prihvatanje, procjena zdravlja i temperamenta i eventualna eutanazija. Odluka o eutanaziji, u skladu sa propisima kojima je uređena zaštita dobrobiti životinja, je isključivo odluka veterinara zaposlenog u registrovanoj veterinarskoj organizaciji koja sprovodi mjere zdravstvene zaštite u skloništima. Preporučuje se formiranje etičkog odbora od 3 člana na nivou skloništa (ovlašćeni veterinar u skloništu, civilni sektor i predstavnik skloništa) koji će biti konsultovani i uključeni u odluke o eutanaziji, osim za slučajeve koji su obuhvaćeni propisima o zaštiti dobrobiti životinja;
- ukoliko držalac kućnog ljubimca nije podnio zahtjev za njegovo vraćanje u roku od 15 dana od dana prijema u sklonište, kućni ljubimac se može udomiti. Eutanazija pasa u skloništima za životinje je moguća nakon 30 dana od dana dovođenja psa u sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce) odnosno tek onda kada su iscrpljene sve druge mogućnosti.

Eutanazija kao dominantna mjera kontrole populacije napuštenih pasa (odnosno metoda koja se koristi sama) predstavlja izuzetno neefikasan način kontrole populacije koja nigdje nije dala rezultate. Eutanazija ili masovno usmrćivanje je u prošlosti često korišćeno kao dominantna mjera za kontrolu populacije pasa lualica, međutim ovo, osim što je krajnje nehumano, ni u jednom slučaju nije dalo rezultate odnosno nije uklonjen izvor novih pasa što je i uticalo na eskalaciju problema. Isto tako, sve relevantne organizacije i asocijacije naglašavaju da je eutanazija, pored toga što je nehumana, vrlo neefikasna i skupa metoda, pošto ju je potrebno sprovoditi sve vrijeme, bez ikakvih dugoročnih poboljšanja na terenu. Ako se koristi, to treba učiniti na humani način, uzimajući u obzir veći broj kriterijuma pri donošenju odluke o primjeni eutanazije i u kombinaciji s drugim mjerama za postizanje efikasne dugoročne kontrole. Smjernice i preporuke za donošenje odluke o eutanaziji kao i za samo sprovođenje, ukoliko je to neophodno, sačinjene su od strane više međunarodnih organizacija i institucija, posebno OIE I ICAM.<sup>9</sup>

Dužnost je lokalne uprave da obezbijedi neškodljivo uklanjanje leševa u skladu sa Pravilnikom o klasifikaciji i postupanju sa nus proizvodima životinjskog porijekla i metodama prerade nus proizvoda („Sl. list Crne Gore“, br. 42/15) koji još nije u potpunosti implementiran.

Uprava će donjeti uputstva i priručnik za dozvoljene metode hvatanja pasa i uspostavljanje službe za kontrolu napuštenih pasa i uputstva o radu u skloništima za životinje u skladu sa postojećim zakonskim i podzakonskim aktima.

**Nosioci:** Lokalne samouprave, NVO i druga pravna lica i preduzetnici

**Rok:** 2024.godina i dalje kontinuirano

## 6. Obuka i trening

Tehnički i stručni kapaciteti na lokalnom nivou koji su potrebni za implementaciju nacionalnog programa za kontrolu populacije pasa najvjerovatnije će u početku ograničeni. U izradi lokalnih planova potrebno je

<sup>9</sup> <https://www.icam-coalition.org/wp-content/uploads/2017/03/The-welfare-basis-for-euthanasia-of-dogs-and-cats-and-policy-development.pdf>

identifikovati tehničke i stručne potrebe i razviti plan za obuku i jačanje stručnih i tehničkih kapaciteta. Da bi se postigla uspješna i efikasna kontrola pasa na lokalnom nivou, neophodno je da se razradi sistem za kontrolu populacije, uključujući sve tehničke i stručne kapacitete i znanje na svim nivoima uz mogućnost dodatne obuke za one koji već rade na kontroli populacije pasa.

Programi tehničke obuke svih aktera uključenih u dizajn i sprovođenje programa za kontrolu populacije pasa moraju zadovoljiti standarde propisane zakonom i priznatim svjetskim standardima dobre prakse i uključuju najmanje sljedeće oblasti:

- obuke za zaposlene u skloništima i veterinarsko osoblje;
- uslovi za hvatanje i prevoz pasa;
- smještaj pasa i upravljanje skloništima;
- procedure udomljavanja;
- obuke za socijalizaciju i resocijalizaciju pasa, te ponašanje u gradu, ponašanje prema drugim psima i ljudima;
- eutanazija – kada i kako se izvodi;vođenje evidencije i redovna analiza podataka – iako ne utiče direktno na brigu o životinja ažurno vođenje evidencije koje pokriva učestalost povreda ili oboljenja može pomoći pri identifikaciji dijela programa koji možda narušava zdravlje.

Ciljne grupe za obuku su zaposleni u veterinarskom sektoru, uključujući zaposlene u Upravi čiji su poslovi i radne kvalifikacije u neposrednoj vezi sa ovom tematikom. Na lokalnom nivou obuka treba da bude usmjerena na rukovodioce komunalnih organizacija i one u lokalnim upravama koji su odgovorni za razvoj program kontrole populacije pasa, svih zaposlenih u skloništima, kao i NVOs koje imaju registrovana skloništa.

U izvođenje ovih aktivnosti treba uključiti Veterinarsku komoru Crne Gore i Udruženje veterinara male prakse, kao i druge moguće obrazovne institucije koje sprovode programe strukovne edukacije.

**Nosioci:** Uprava, VKCG, UVMPCG, Savjet za zaštitu životinja, NVO

**Rok:** godina dana od donošenja programa.

## **7. Komunikacija i promocija nacionalnog programa i lokalnih planova**

Od presudnog je značaja je da u procesu konsultacija učestvuju svi oni koji se posredno ili neposredno suočavaju sa problemom napuštenih pasa. Potrebno je u najvećoj mogućoj mjeri koristiti participativan pristup i to tako što će zainteresovane starne biti konsultovane, a njihovi predlozi korišteni prilikom osmišljavanja budućih intervencija. Na ovaj način program će biti mnogo bolje prihvaćen u lokalnoj zajednici i njegove šanse za uspjeh će biti veće.

Potrebno je naglasiti da je problem pasa lualica društveno ekonomski problem i stoga je neophodno uključiti i dobiti podršku od šire zajednice. Neophodno je da svaki program bude podržan i uključuje interese lokalne zajednice koja će podržati propisane metode i ciljeve.

Potrebno je izraditi Plan informativne kampanje koji će pratiti promociju i implementaciju ovog dokumenta i razviti program aktivnosti koji će uključiti nacionalne i lokalne medije kako bi se stvorili pozitivni preduslovi za implementaciju na lokalnom nivou. Operativni dio ovog plana je i kampanja za promociju odgovornog držanja pasa kao i kampanje u narednim godinama trajanja programa.

U početnoj fazi implementacije Plan informativne kampanje predlaže se organizacija tribina i radionica na lokalnom nivou kako bi se stvorio pozitivan kontekst za implementaciju i obezbijedila podrška lokalne zajednice i svih relevantnih predstavnika na lokalnom nivou.

**Nosioc:** Lokalne uprave, Uprava

**Rok:** od 2021.godine i dalje kontinuirano

## **8.Kontrola životne sredine**

Kontrola životne sredine podrazumjeva niz koraka kako bi se napuštenim životinjama i psima lualicama onemogućili izvori hrane (npr. odlagališta smeća, pristupi klanicama, postavljanje kontejnera za smeće na način da budu nedostupni životinjama koje lutaju itd.).

Psi su motivisani da lutaju po javnim mjestima gdje imaju pristup resursima kao što je hrana. Kako bi se ograničilo lutanje, naročito u određenim područjima gdje se psi ne tolerišu

(npr. škole, javni parkovi), pristup ovim resursima mora biti ograničen. Ovo bi se trebalo uraditi pažljivo i u skladu sa mjerama koje smanjuju lutajuću populaciju, kako bi se spriječilo izglednivanje pasa kada se uklone izvori hrane ili kada se prebacuju na drugu lokaciju da pronađu izvor hrane.

Ovo se može postići na više načina: redovno uklanjanje smeća bilo iz domova ili sa javnih mjesta, ograđivanje lokacija za prikupljanje i odlaganje smeća, kontrola nad uklanjanjem leševa i iznutrica, upotreba kanti koje sprečavaju hranjenje životinja (npr. kante sa teškim poklopcima) ili stavljanje kanti van dohvata životinja, edukacija ili sprovođenje mjera kako bi se spriječilo nekontrolisano bacanje smeća (slučajno hranjenje pasa) i da se zaustavi namjerno hranjenje pasa na određenim lokacijama.

Tamo gdje se sprovodi CNR program kao prelazna mjera dozvoljeno je hranjenje i pojenje životinja što će se regulisati gradskim odlukama i lokalnim programom za kontrolu populacije pasa.

**Nosioc:** lokalne samouprave, komunalna preduzeća

**Rok:** 2021 i dalje kontinuirano

## **9. Saradnja i angažovanje lovačkih organizacija u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa**

U cilju podizanja svijesti o dobrobiti i kontroli populacije lovačkih pasa, lokalne samouprave treba da ostvare saradnju sa lokalnim lovačkim organizacijama posebno u opštinama u kojima je veliki broj lovaca koji se posjeduju pse. Njihovo aktivno učešće je sastavni dio aktivnosti u kontroli populacije pasa.

**Nosioc:** lokalne samouprave, lovačke organizacije

**Rok:** 2021 i dalje kontinuirano

## **10. Odobravanje odgajivačnica pasa**

Kao što je navedeno odgajivačnice pasa sa tri i više rasplodnih ženki namijenjenih prodaji u komercijalne svrhe obavezne su da ispune veterinarsko-sanitarne uslove i budu registrovane od strane Uprave. Kako postoji nesklad između podataka Kinološkom savezu Crne Gore i Uprave potrebno je intezivirati aktivnosti na obaveznoj registraciji odgajivačnica.

**Nosioc:** Uprava/Kinološki savez Crne Gore

**Rok:** 2021 i dalje kontinuirano

## **11. Edukacija i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu**

OIE procjenom urađenom u regionu zapadnog Balkana u periodu od 2015-2018 identifikovano je da je najveći izvor pasa na ulicama posljedica neodgovornog vlasništva. Kako bi podstakla rješavanje tog problema kroz OIE Evropsku platformu za dobrobit životinja pokrenuta je kampanja "Be his hero". Cilj ove kampanje je podizanje svijesti djece školskog uzrasta na Balkanskom poluostrvu o odgovornom vlasništvu, obavezama koje imaju kao sadašnji i budući vlasnici, držaoci kućnih ljubimaca i o svim elementima odgovornog vlasništva. Cilj ovog projekta je uticaj na smanjenje broja napuštenih pasa i vlasničkih pasa bez nadzora.

U 2019. godini je sprovedena planirana kampanja za odgovorno držanje pasa "Drug iz snova, a bez krova", kroz projekat IPA 2014 Jačanje veterinarskog sektora i bila je prva u nizu kampanja koje će obezbijediti dugoročno i efikasno predstavljanje koncepta odgovornog vlasništva. Pored toga, koncept prve kampanje se evaluira kako bi sljedeće kampanje bile što efikasnije.

Dugoročno, edukacija je jedan od najbitnijih elemenata sveobuhvatnog pristupa upravljanju populacijom, jer je ljudsko ponašanje vrlo uticajan faktor u dinamici populacije pasa. Uopšte, edukacijom treba podsticati veću odgovornost vlasnika pasa. Takođe, postoje specifične ključne poruke edukacije koje bi bilo bitno naglasiti tokom različitih edukativnih aktivnosti, na primjer: prevencija ugriza, odabir i briga o psima, što se očekuje od odgovornog



vlasnika, upućivanje na značaj i mogućnost pristupa preventivnim tretmanima, znanje o normalnim i abnormalnim ponašanjima pasa.

Edukacija o ponašanju pasa, navikama i odnosu djece prema njima, treba da sadrži:

- informacije o izboru odgovarajuće rase psa i osiguranje zdravlja i dobrobiti psa, što uključuje navikavanje psa na okolinu u kojoj se nalazi te socijalizacija i obuka psa;
- identifikaciju i registraciju pasa i upis u Registar kućnih ljubimaca koje vodi Uprava;
- sprječavanje bolesti, naročito bjesnila, ehinokokoze i lajšmanioze redovnom vakcinacijom i tretiranjem protiv endo i ekto parazita;
- edukacija namijena kako bi se smanjila učestalost ugriza, posebne djece;
- sprječavanje negativnih uticaja pasa na zajednicu preko zagađenja (npr. fekalije i buka), uzrokovanjem saobraćajnih nesreća i rizika za druge pse, divlje životinje, domaće životinje i druge vrste kućnih ljubimaca;
- kontrolu razmnožavanja pasa putem kontrole reprodukcije i ograničavanju kretanja ženki u estrusu.

Edukacijske inicijative treba da se razvijaju u koordinaciji sa lokalnim obrazovnim ustanovama i trebaju biti sprovedene od strane obučениh profesionalaca. Bitno je uključiti sve potencijalne izvore za edukaciju o psima kako bi se obezbijedilo da su poruke dosljedne, sa posebnim fokusom na poruke protiv surovosti i promovisanje pozitivne i zdrave koegzistencije sa životinjama u lokalnoj zajednici. Idealno, ovo bi objedinilo sve grupe iz područja za dobrobit životinja; veterinare, škole, institucije, organizacije za sprovođenje i medije. Poruke edukacije mogu biti prenešene na razne načine, uključujući formalne seminare i predavanja u školama, letci i brošure djeljeni cijanoj publici, podizanje svijesti u javnosti kroz štampu, panoe, radio i TV.

**Nosioc:** Uprava, lokalne samouprave, NVO, relevantne institucije. U planiranje i realizaciju ovih aktivnosti treba uključiti Ministarstvo prosvjete, veterinarske organizacije, nacionalni i lokalni medije.

**Rok:** kontinuirano

## 12.Smanjenje učestalosti ugriza pasa

Najefikasnije sredstvo za smanjenje učestalosti ugriza pasa su edukacija sa ciljem podizanja svijesti i prenošenje odgovornosti na vlasnika psa te primjena kaznenih odredbi propisanih Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja. Uspostavljanje sistema identifikacije i registracije pasa značajno je za pronalaženje vlasnika psa. Takođe, jedna od mjera zaštite od napada pasa je i registracija opasnih pasa te razvijanje odgovornog vlasništva. Vlasnik koji drži opasnog psa treba da prođe obuku sa psom, uz provjeru stepena socijalizacije psa. Ako poslije provjere stepena socijalizacije, opasan pas ne postigne zadovoljavajući nivo socijalizacije, ako i dalje predstavlja opasnost za druge ljude i životinje, takav pas se dalje ne drži i usmrćuje se na human način. Poslove obuke pasa mogu obavljati pravna ili fizička lica registrovana i upisana u evidenciju za tu djelatnost kod Kinološkog saveza Crne Gore, kao i lica registrovana i sertifikovana od strane priznate institucije za obuke pasa.

Odlukama lokalnih samouprava o načinu držanja kućnih ljubimaca i njihovom primjenom smanjuje se mogućnost ugriza i ugrožavanja drugih životinja i čovjeka.

**Nosioc:** Lokalne samouprave putem gradskih odluka, Uprava u sardnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova; Kinološki saveza Crne Gore

**Rok:** Kontinuirano

## NEOPHODNI RESURSI

Za implementaciju ovog plana lokalne samouprave treba da obezbijede odgovarajuće ljudske, infrastrukturne i finansijske resurse.

Finansijski resursi su neophodni za razvoj službi i infrastrukture u pogledu objekata, opreme za sakupljanje napuštenih i izgubljenih pasa, kontrolu populacije i postupak sa psima u skladu sa odlukama i ostalim relevantnim propisima na lokalnom nivou i druge planirane aktivnosti i mjere.

Takođe je veoma važno uspostaviti efikasnu međuinstitucionalnu, kao i saradnju sa civilnim sektorom radi efikasnog sprovođenja i održivosti.

Kooperativne aktivnosti odnosno uspostavljanje saradnje sa drugim zainteresovanim grupama koja se bave zaštitom dobrobiti životinja na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou u svrhu podizanja svijesti građana i promovisanja odgovornog vlasništva je od ključnog značaja.

## MONITORING I EVALUACIJA PROGRAMA/PLANA

Praćenje i ocjenjivanje programa/plana važno je zbog:

- procjene stanja kako bi se pokazalo u kojoj mjeri program/plan ostvaruje svoje ciljeve;
- prepoznavanja problema, poboljšanja sprovođenja i definisanja uspješnih mjera djelovanja;
- poređenja uspješnosti plana koji se koristi na različitim lokacijama i u različitim situacijama (pod pretpostavkom da su metode standardizovane);
- redovnog usklađivanja/ažuriranja.

Praćenje i evaluacija je stalan proces kojim se vrši provjera napretka programa/plana i mjera u odnosu na ciljeve definisane programom i lokalnim planom i omogućava redovno usklađivanje/ažuriranje.

Opšti indikatori koji se prate između ostalih su:

- veličina populacije pasa, rasprostranjenost i gustina;
- zdravlje i dobrobit pasa u ciljnoj populaciji (npr. fizičko stanje, stanje kože, povrede ili šepavost);
- psi koji su obuhvaćeni programom CNR;
- učestalost zoonoza kod životinja i ljudi;
- broj ugriza pasa;
- broj udomljenih, uhvaćenih pasa;
- stav i ponašanje zajednice prema psima, vlasnički trendovi i odgovornost vlasnika;
- i drugi indikatori.

Za potrebe monitoringa i evaluacije postoje mnogi izvori informacija koji se mogu koristiti, uključujući:

- povratne informacije iz lokalne zajednice (sastanci, upitnici ili ankete itd.);
- dokumenta i mišljenja relevantnih stručnjaka (npr. veterinara, ljekara i institucija koje sprovode zakone itd.);
- mjerenja i procjene broja i kondicije pasa (direktna posmatranja veličine populacije i statusa dobrobiti);
- i drugi dostupni izvori.

Lokalni planovi moraju biti usklađeni sa zakonskim okvirom i nacionalnim programom. Kontinuirano sprovođenje monitoringa i evaluacije je od velikog značaja kako bi se procjenila uspješnost programa/planova i planirale dalje aktivnosti.

O rezultatima sprovođenja plana lokalne uprave godišnje izvještavaju Upravu i Savjet za zaštitu životinja, najkasnije do 30.aprila tekuće, za prethodnu godinu.

Uprava izvještava Vladu Crne Gore jednom godišnje o realizaciji programa, najkasnije do 30. juna tekuće, za prethodnu godinu.

**Nosioci aktivnosti:** lokalne samouprave u saradnji sa nadležnim institucijama i drugim zainteresovanim stranama, Uprava, Savjet za zaštitu životinja, lokalni veterinari, NVO itd.);

**Rok:** kontinuirano, najmanje jednom godišnje



**Relevantni linkovi i izvori:**

- 1) OIE-Terrestrial Animal Health Code 2009, Chapter 7.7. Guidelines on straydog population control.
- 2) Rezultati ispitivanja sprovedeni u kontekstu OIE Platforme za dobrobit životinja u Evropi, <http://rpawe.oie.int/index.php?id=4>
- 3) ICAM, Dog Population Management Guidelines.
- 4) ICAM, Are we making a difference.

**Skraćenice:**

CNR	uhvati - steriliši-pusti
CNVR	uhvati – steriliši – vakciniši - pusti
I&R	identifikacija i registracija;
MPŠV	Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova
OIE	Svjetska organizacija za zaštitu životinja
PEP	postekspozicijska profilaksa
Uprava	Uprava za Bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove
UVCG	Udruženej veterinara Crne Gore
UVMPCG	Udruženje veterinara male prakse
VA	Veterinarska ambulanta
VKCG	Veterinarska komora Crne Gore

## AKCIONI PLAN

**Operativni cilj: uspostavljanje održivog sistema za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori radi poboljšanja zdravlja i dobrobiti vlasničkih pasa i pasa lotalica, a u konačnom, zaštite zdravlja životinja i ljudi**

**Indikator učinka 1:**

veličina populacije pasa lotalica, rasprostranjenost i gustina;

Polazna vrijednost (2021): ne postoje precizni podaci

Prelazna vrijednost (2023): utvrdiće se naknadno, kada sprovođenjem lokalnih planova broj bude dostupan

Ciljna vrijednost (2024): utvrdiće se naknadno, kada sprovođenjem lokalnih planova broj bude dostupan

**Indikator učinka 2:**

učestalost zoonoza kod životinja i ljudi

Polazna vrijednost (2021): u 2020. nije bilo slučajeva bjesnila kod životinja i ljudi;

Prelazna vrijednost (2023): nijesu registrovani slučajevi bjesnila kod životinja i ljudi

Ciljna vrijednost (2024): i dalje nijesu registrovani slučajevi bjesnila kod životinja i ljudi

Redni broj	Aktivnosti i mjere	Indikator rezultata	Nadležne institucije	Rok	Izvor finansiranja
<b>1. Kontinuirano usaglašavanje sa EU propisima i OIE standardima</b>					
	- izmjena i dopuna Zakona o zaštiti dobrobiti životinja	Vlada utvrdila Predlog Zakona o izmjenama i dopunama zakona o zaštiti dobrobiti životinja koji je izmjenjen i dopunjen u dijelu uslova i načina držanja kućnih ljubimaca, uključujući i definisanje nadležnosti	Uprava	IV Q 2021	Budžet
	- izmjene i dopune Pravilnika o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice ("Sl. list CG", br. 21/15)	Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice objavljen u "Službenom listu CG";		IV Q 2022	Budžet

	- izmjene i dopune Pravilnika o načinu držanja opasnih pasa ("Sl. list CG", br. 31/17)	Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o načinu držanja opasnih pasa objavljen u "Službenom listu CG"		II Q 2022	Budžet
	- potvrđivanje Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca (European Convention for the Protection of Pet Animals)	Vlada utvrdila Predlog zakona o potvrđivanju Evropske konvencije o zaštiti kućnih ljubimaca		III Q 2022	Budžet
	- Procjena i eventualna revizija postojećih propisa ili donošenje novih propisa o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja, od strane lokalnih uprava, u skladu sa situacijom na lokalnom nivou;	Broj novih odnosno izmjenjenih i dopunjenih odluka na lokalnom nivou povećan za najmanje 5 u odnosu na postojeće stanje	Lokalne samouprave	2021 i dalje kontinuirano	Lokalne samouprave
<b>2. Identifikacija i registracija pasa</b>					
	- održavanje i unaprjeđenje uspostavljene baze podataka	Uspostavljanje VIS-a	Uprava	Kontinuirano	Budžet/projekt Svjetske banke

- nabavka čipova i pasoša	Povećanje broja vlasnika i identifikovanih i	Uprava	2021	Budžet ≈ 50.000€, sa PDV-om
- registracija vlasnika, identifikacija i registracija pasa, vakcinacija protiv bjesnila izdavanje pasoša za kućne ljubimce i ažuriranje Registra kućnih ljubimaca	registrovanih pasa u Registru kućnih ljubimaca za najmanje 5% u odnosu na trenutno stanje u Registru kućnih ljubimaca	Veterinarske organizacije	Kontinuirano	Budžet 199.000€ uz participaciju vlasnika u iznosu od 2,00€ u 2021
- kontrola sprovođenja identifikacije i registracije pasa		Uprava – Komunalna policija i inspekcija Vetrinarska inspekcija	Kontinuirano	

**3. Izrada i usvajanje lokalnih planova za kontrolu populacije pasa i njihovo praćenje sa početnom procjenom postojećeg broja pasa, njihove rasprostranjenosti i ekologije**

Izrada i usvajanje lokalnih planova za kontrolu populacije pasa i njihovo praćenje sa početnom procjenom postojećeg broja pasa, njihove rasprostranjenosti i ekologije;	Donijeti lokalni planovi za kontrolu populacije pasa	Sekretarijati za komunalne poslove u lokalnim samoupravama na čijoj se teritoriju sprovodi program, gradonačelnik/ca, predsjednik/ca za Grad Podgorica i opštine: Andrijevića, Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Danilovgr	IV Q 2022 – II Q 2023	Lokalne samouprave
Implementacija usvojenih lokalnih programa za sprovođenje kontrole populacije pasa sa procjenom postojećeg broja pasa, njihove rasprostranjenosti i ekologije	Prihvatljiv broj/smanjenje populacije pasulalica na lokalnom nivou		Kontinuirano	Lokalne samouprave

			ad, Gusinje, Herceg Novi, Kolašin, Kotor, Mojkovac , Nikšić, Pljevlja, Plav, Plužine, Petnjica, Rožaje, Šavnik, Tivat, Tuzi , Ulcinj, Žabljak		
	Formiranje multidisciplinarnih radnih grupa na lokalnom nivou za kontrolu populacije pasa	Formirano najmanje 10 radnih grupa na lokalnom nivou	Lokalne samouprave	2022 i dalje, kontinuirano	Lokalne samouprave
<b>4. Kontrola razmnožavanja</b>					
	-sterilizacija vlasničkih psi	Broj sterilisanih pasa u odnosu na broj registrovanih vlasničkih pasa  Napomena: Hiruške i hemijske metode kontrole razmnožavanja sprovode: veterinarske ambulante.	Držaoci životinja	Kontinuirano	Vlasnici pasa
	-sterilizacija pasa lualica	Broj sterilisanih pasa lualica u odnosu na broj registrovanih pasa lualica na teritoriji lokalnih samouprava (skloništa za napuštene kućne ljubimce) povećan najmanje za 10% tokom trajanja programa	Nadležni organi lokalne samouprave na čijoj se teritoriju sprovodi kontrola razmnožavanja pasa za Grad Podgorica	Kontinuirano	Lokalne samouprave, Donacije NVO



			i opštine: Andrijevi ca, Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Danilovgr ad, Gusinje, Herceg Novi, Kolašin, Kotor, Mojkovac , Nikšić, Pljevlja, Plav, Plužine, Petnjica, Rožaje, Šavnik, Tivat, Tuzi , Ulcinj, Žabljak		
<b>5. Izgradnja i unaprjeđenje uslova u skloništima za napuštene životinje</b>					
	- izgradnja skloništa za napuštene životinje (kućne ljubimce)	Broj skloništa upisanih u Registar objekata za privremeni smještaj kućnih ljubimaca povećan	Nadležni organi lokalne samoupra ve na čijoj teritoriji ne postoje skloništa: Andrijevi ca, Bar, Bijelo Polje, Cetinje, Gusinje, Mojkovac , Plav, Plužine, Petnjica, Rožaje, Šavnik, Tuzi, Žabljak	2024	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Lokalne samouprave Donacije

	- unaprjeđenje uslova u skloništima za napuštene životinje	Ispunjenost uslova u skloništima za napuštene životinje (kućne ljubimce) u skladu sa propisima	Sekretarijati za komunalne poslove u lokalnim samoupravama na čijoj teritoriji treba izvršiti unaprjeđenje uslova u postojećim skloništima: Berane, Budva, Danilovgrad, Herceg Novi, Kolašin, Kotor, Nikšić, Grad Podgorica, Pljevlja, Tivat, Ulcinj	2024	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Lokalne samouprave Donacije
	- unaprjeđenje uslova u skloništima za napuštene životinje	Ispunjenost uslova u skloništima za napuštene životinje (kućne ljubimce) u skladu sa propisima	Lokalna samouprava Druga pravna lica i preduzetnici	Kontinuirano	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Lokalna samouprava Druga pravna lica i preduzetnici NVO sektor
	- uspostavljanje i unaprjeđenje službi za humano hvatanje pasa	Uspostavljene službe za humano hvatanje pasa najmanje 5	Lokalna samouprava Druga pravna lica i	2022 i dalje	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Lokalna

			preduzetnici		samouprava Druga pravna lica i preduzetnici NVO sektor
<b>6. Obuka i trening</b>					
	Izrada Plana za obuku i jačanje stručnih i tehničkih kapaciteta	Usvojeni planovi obuke na lokalnom nivou	Nadležni organi lokalne samouprave	2023	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Lokalne samouprave
	- obuke za zaposlene u skloništima (primjena Zakona o zaštiti dobrobiti životinja: uslovi za hvatanje i prevoz pasa; smještaj pasa i upravljanje skloništima; vođenje evidencije i analiza podataka i slično)	Broj održanih obuka Broj obučanih lica	Nadležni organi lokalne samouprave uz angažovanje eksperata odgovarajućih kvalifikacija/NVO/VKCG/UMPCG	Kontinuirano, a najmanje jednom godišnje	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Lokalne samouprave Donacije NVO sektor
	-obuke za veterinarsko osoblje: Doktori veterinarske medicine, diplomirani veterinari; veterinarski tehničari;	Održana najmanje 1 radionica godišnje Broj obučanih lica	VKCG, UVMPCG	Kontinuirano, a najmanje jednom godišnje	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet VKCG, UVMPCG
	-obuka za zaposlene u veterinarskom sektoru (uključujući zaposlene u Upravi)	Broj održanih obuka Broj obučanih lica	TAIEX BTSF OIE VKCG, UVMPCG Akademska zajednica	Kontinuirano, a najmanje jednom godišnje	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet  Projekti Donacije

	- edukacija o ponašanju pasa, navikama i odnosu djece prema psima	Održano najmanje 7 radionica u toku jedne godine u 7 školskih ustanova na teritoriji Crne Gore	Uprava NVO Kinološki savez Crne Gore	Kontinuirano	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Donacije NVO Kinološki savez Crne Gore
	Edukacija o kontroli životne sredine: - edukacija lokalnog stanovništva o kontroli životne sredine: komunalna higijena, upravljanje otpadom; onemogućavanje pristupa ili uklanjanje izvora hrane napuštenim životinjama i psima lualicama npr. odlagalištima smeća i pristupi klanicama i druge teme;	Najmanje 5 nastupa u medijima godišnje u cilju edukacije o komunalnoj higijeni, upravljanju otpadom; onemogućavanju pristupa ili uklanjanju izvora hrane napuštenim životinjama i psima lualicama	Lokalne samouprave, Uprava NVO	Kontinuirano	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet  Lokalne samouprave NVO sektor Donacije
<b>7. Komunikacija i promocija nacionalnog programa i lokalnih planova</b>					
Komunikacija i promocija nacionalnog programa:					
	-sprovođenje informativne kampanje za nacionalni program	Održano najmanje 3 okrugla stola u prvoj godini implementacije plana; Najmanje 5 u promocija medijima;	Uprava NVO Mediji	2021 Kontinuirano	Lokalna samouprava /Projekti/NVO sektor/Donacije
	-plan informativne kampanje za lokalne planove	Održano najmanje 3 okrugla stola u prvoj godini implementacije plana; Najmanje 5	NVO Lokalna samouprava Mediji	2021 Kontinuirano	

		promocija u medijima;			
<b>8. Kontrola životne sredine</b>					
	Kontrola životne sredine: - upravljanje otpadom; onemogućavanje pristupa ili uklanjanje izvora hrane napuštenim životinjama i psima lualicama npr. odlagalištima smeća i pristupi klanicama i dr;	Povećanje broja kontejnera sa poklopcima odnosno podzemnih kontejnera za komunalni otpad za odlaganje otpada za najmanje 10%; Smanjenje broja "divljih" deponija na teritoriji lokalnih samouprava za 20%	Lokalne samouprave, Komunalna preduzeća	2021 Kontinuirano	Lokalne samouprave
<b>9. Saradnja i angažovanje lovačkih organizacija u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa</b>					
	Saradnja i angažovanje lovačkog saveza u dijelu kontrole populacije lovačkih pasa	Održana najmanje jedna radionica godišnje na regionalnom ili lokalnom nivou	Lokalne samouprave Lovačke organizacije	Kontinuirano	Lokalne samouprave Lovačke organizacije
	Edukacija članova lovačkog saveza (primjena Zakona o zaštiti dobrobiti životinja i Zakona o veterinarstvu: uslovi za prevoz pasa i smještaj pasa; vođenje evidencije; i slično)	Održane najmanje 3 radionice godišnje	Uprava Lovačke organizacije	Kontinuirano	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet
	Promovisanje obaveze identifikacije i registracije lovačkih pasa i vakcinacije protiv bjesnila	Najmanje 5 nastupa u medijima godišnje; Povećanje broja registrovanih i vakcinisanih lovačkih pasa za 10%	Uprava Lovačke organizacije VKCG UVMPC G	Kontinuirano	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet
<b>10. Odobravanje odgajivačnica pasa</b>					

	Promovisanje obaveze odobravanja odgajivačnica Kontrola odgajivačnica	Održano najmanje 3 radionice na regionalnom nivou sa predstavnicima Kinološkog saveza CG i uzgajivačima pasa sa 3 ili više rasplodnih ženki Povećanje broja odgajivačnica upisanih u Registar odgajivačnica koji vodi Uprava za 10% na godišnjem nivou	Uprava Kinološki savez Crne Gore	Kontinuirano, a najmanje jednom godišnje	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Kinološki savez Crne Gore
<b>11. Edukacija i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu</b>					
	Edukacija i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu i napuštenim psima	Povećanje broja registrovanih vlasnika pasa za 3% na godišnjem nivou; Najmanje 5 nastupa u medijima godišnje;	UPRAVA u saradnji sa relevantnim institucijama i lokalnim samoupravama Ministarstvo prosvjete, NVO, lokane samouprave, veterinarske ambulante, nacionalni i lokalni mediji	Kontinuirano	Nema fiskalnog uticaja na nacionalni budžet Projekt i NVO Lokalne samouprave Donacije
<b>12. Smanjenje učestalosti ugriza pasa</b>					
	- Obuke za socijalizaciju pasa; - Praćenje broja ugriza pasa i tretmana postekspozicijske profilakse	Upisano najmanje 1 pravno ili fizičko lice kod Kinološkog saveza obučeno za obuke za socijalizaciju pasa; Smanjenje broja ugriza pasa u	Lokalne samouprave putem gradskih odluka, Uprava u saradnji sa MUP i	Kontinuirano	Lokalne samouprave

		lokalnim samouprava najmanje za 5% godišnje;	Institutom za javno zdravlje		
--	--	--	------------------------------------	--	--